ڕەوانبێژی لە هۆنراوەکانی صابری دا"لێکچواندن بەنموونە"

م.ی.حەسەن عەلی عومەر

زانکۆی کەرکووك

بەشی زمانی کوردی

پێشەکی:

لێکچواندن بە دیارترین و بەرفراوانترین هونەری ڕوونبێژی بەتایبەتی و ڕەوانبێژی بەگشتی دادەنرێت، کە پانتایەکی زۆری لە هونەری شیعریدا بۆ خۆی گرتووە ، بۆیە دەتوانین بەبێ یەك ودوو بڵێین لێکچواندن بەهەمان شیوەی شیعر چۆن تائێستا نەیتوانیوە دەستبەرداری ئەم هونەرە ئەدەبییە ببین کە هونەری شیعرە ، ئاواش لە ڕابردوو ئێستاو داهاتوودا نەتوانراوەو ناتوانرێت پشتگوێی بخرێت. هەر ئەو پایە گرنگەی لێکچواندنە وایکردووە زۆرترین بیروڕا لەلایەن نووسەرو ڕەخنەگرانەوە لە بارەی چەمك و پێناسە و بنەماو جۆرەکانییەوە بخرێتەڕوو،

صابری یەکێکە لەو شاعیرە سەرکەوتووانە یە کە زۆر لە هونەرە ڕەوانبێژییەکانی بەکارهێناوەو وەستایانە لەم بوارەدا ئەسپی خۆی تاوداوە، بە شێوەیەکی بەرفراوان ئەم هونەرەی بەکارهێناوەو ڕەنگی لە شیعرەکانی داوەتەوە ، ئەمەش دەست ڕەنگینی ئەم شاعیرەمان بۆدەخاتەڕوو، لەم توێژینەوەیەدا کە لەژێر ناونیشانی (ڕەوانبێژی لەهۆنراوەکانی صابریدا لێکچواندن بەنموونە)دایە، دابەشبووەتە سەر سێ بەش، لە بەشی یەکەمدا هەوڵدراوە ئاوڕ لە چەمك و زانستەکانی ڕەوانبێژی و لێکچواندن بدرێتەوەو، لە بەشی دووەمدا لەبەر ڕۆشنایی نموونە شیعرییەکانی شاعیردا بە مەبەستی دەستنیشانکردنی دابەشبوونی لێکچواندن بەپێی بنەما سەرەکییەکان و جۆرەکانی ئەوزار لە هونراوەکانی شاعیر، چەند یاسا و بۆچوونێکی نوێ پێشچاو خراوە. بەڵام بەشی سێ یەم ، دەبێتە دوو تەوەر لە تەوەری یەکەم ئاماژە بۆ جۆرەکانی لێکچواندن دەکرێ بەپێی هۆشی و هەستی، بەڵام لە تەوەرەی دووەم دا جۆرەکانی لێکچواندن دەستنیشاندەکرێ لەلای شاعیر بەپێی شێوەی دروستبوونی.

دوای ئەمە بە چەند خاڵێ ئاماژە بە ئەنجامەکان کراوە و کورتەی لێکۆڵینەوە کە بە زمانی عەرەبی نووسراوە و لیستی پەراوێزەکان و سەرچاوەکان تۆمارکراوە .

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

بەشی یەکەم:ڕەوانبێژی و صابری. تەوەرەی یەکەم:چەمك و پێناسەی ڕەوانبێژی.

بۆ چەمك و پێناسەکردنی زاراوەی (ڕەوانبێژی) بیرو بۆچوونی زۆرو جیاواز لە ئەدەبی جیهانی بە گشتی و لە ئەدەبی کوردیش بەتایبەتی هەیە، بۆ نموونە ئەم نەتەوانە چۆن دەڕواننە زاراوەی ڕەوانبێژی. یۆنانییەکان: دەڵێن (ڕەوانبێژی) دابشکردنێکی دروست و گونجاوە لەگەڵ هەڵبژاردنی وشەی پوختەوجوان. بەڵام هندییەکان:دەڵێن: (ڕەوانبێژی)بریتییە لە دەربڕینی هەست و سۆز بەئاسانی و بەئاشکرایی. عەرەبیش:دەڵێت(ڕەوانبێژی)کورت بڕی بێ کەم وکوڕی ودرێژبڕی بێ زیادەیە. کەچی کورد دەڵێت:(ڕۆڵە قسە بیگێژە، بیبێژە، بیوێژە). واتا کاتێك کوردێك ئامۆژگاری کوڕەکەی دەکات پێی دەڵێت ڕۆڵە(ئەگەر ویستت قسەبەکەیت لە پێشدا وەك(گەنم)دەکرێت بە(سەرەند) وئەیگێژن. لەپاشان دەیکەن بە(بێژنگ) داو(دەیبێژن). ئەوسا پوخت دەبێ و کەڵکی ئەوە دەدا بکرێتە گەرووی ئاشەوە (ئاسیاو). بۆ ئەوەی بکرێ بەئارد. ڕۆڵە: قسەکەی تۆش با بەم چەشنە بێت لە پێشدا لێی وورد بەرەوە لە هەڵەو لە چەوتی، لە شتی زیادە و ناڕەسەن پاکی بکەوە. بۆ ئەوەی بەجوانی و پوختەیی دەری بریت. کەواتە بەپێی ئەو پەندە:

کورد حەزی لە قسەی پڕو پووچ نەکردووە و نایکات. بەڵکو هەر تەنها مەبەستی پوختەیییە لە قسەدا. کە بە ڕەوانبێژی ڕاستەقینە دادەنرێت(١). شاعیران و نووسەرانی ئەدەبیش هەریەکیان بەجۆرێك دەڕواننە ڕەوانبێژی، هەریەکەیانیش بە شێوەیەك پێناسە و لێکدانەوە بۆ چەمکی ڕەوانبێژی دەکەن. لەوانە زانای گەورەی ئەورووپی(لاهارب): دەڵێت"ڕەوانبێژی دەربڕین و واتادانەوەی ڕاست و پەسەندە لە سۆز وهەست و نەست دا"(٢). هەروەها ژان پۆل سارتەر: دەڵێت"ڕەوانبێژی یەزدانێکی پەنهانی یە لە سینگی مرۆڤدایە".(٣) هەر لەبارەی ڕەوانبێژییەوە زۆر لە زانا و نووسەرە عەرەبەکان دوواون چەندینیان گووتوویانە ڕەوابێژی بریتییە لە کورت بڕی بێ کەم وکوڕی ودرێژبڕی بێ زیادەیە ، بەڵام نووسەری گەورەی عەرەب{جاحظ} بەپێچەوانەی ئەو نووسەرانەوە دوواوەو دەڵێت:ڕەوانبێژی بریتییە لە پێکانی واتاو خستنە ڕووی مەبەست بەبێ زیادەو کورت کردنەوە.(٤). بە ڕای نووسەری عەرەب خەلیلی کوڕی ئەحمەد ئەلفراهیدیش"ڕەوانبێژی ئەوشتەیە کە هەر دووسەری هاتۆتەوە یەکترو کەچی بناوانی بێ پایانە"(٥). لە شوێنێکی تر ابوهیلال عسکری دەربارەی ڕەوانبێژی دەبێژێ:"پێگەیاندنی هەموو واتا لە دڵی گوێگرو توانست لە هەست و دەروونی لەگەڵ وێنەیەك چێی ڕەزامەندی بێت وواتایەکی چاك. لەسەر ئەوەی مەرجی ڕەوانبێژی دەبێت واتاکەی زانراوبێت و گووتەکەی چێی ڕەزامەندی بێت، واتە بریتییە لە دەرخستنی واتاو چاککاری گوفتار.

بەڵام ئیمام علی(ڕەزای خوای لێ بێت)،دەڵێت:ڕوونبێژی دەرخستنی شێواندراوەکان و ئاشکراکردنی کەم و گوڕی دوواکەوتووی بە ئاسانترین شێوە لە دەربڕین دا".(٦) هەیە بەشێوەی جیاوازتر پێناسەی بۆ ڕەوانبێژی کردووە وەك د.ناصرالحلاوی وهاوڕێیانی دەبێژن:"ڕەوانبێژی ئەو هونەرەیە کە دەشێ دروستکەر یان قسەکەر لە هێنانەوەی واتای پێوست، بە دەستەواژەی ڕاست و ڕوون جوان، مەبەست لە مەش خرۆشاندنی دەروونی و سۆزو قایلکردنە...ئەمەش ناهێتە دی تەنها بەهەڵبژاردنی گوفتاری باش و نایاب و دارشتن لەسەر ڕێبازی دەربڕینی ئاخاوتن و بابەتەکان و بارودۆخی گوێگران"(٧).

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

عەلائەدین سجادی لە کتێبی (مێژووی ئەدەبی کوردی) دەربارەی ڕەوانبێژی دەڵێت:"کە عیبارەتێکی دلگیری ڕەوانت بەرچاو دەکەوێت. لە بەر خۆشی و ڕەوانی تۆش لات وائبیّ کە وەکو ئەو ئەتوانی بڵێت, کەچی دێتەسەر ووتنەکەی پێت ناکریّ".(٨) واتە بە پێی هەموو ئەو پێناسانەی کراون دەشێت بڵێن:-ڕەوانبێژی بریتییە لە (ڕووخسارو ناوەڕۆك) بەشێوەیەکی توند وتۆڵ باوشیان بەیەك دا کردووەو لەیەك جودانابنەوە. چونکە هەر یەکێکیان بەبیّ ئەوەی تر وەك لەشێك وایە بەبیّ(گیان)بیّ کەواتە ووشەکان لەشن و واتاکان گیانن.

هەر دەربارەی ڕەوانبێژی د.عەبدوڵلا خدر مەولوود وا دەدوێت "ڕەوانبێژی ئاوێنەیەکە گەورەیی و بیری ورد و ڕۆشنبیریی شاعیر نیشان دەداتەوە. هەر بەهۆی ئەوەوە دەتوانین لاسایی کردنەوە لە داهێنان جیابکەینەوە. یەکێك لەو مەرجانەی کە هێزو تواناو گوڕی مانەوە، یا نەمری بە شیعر ببەخشیّ ڕەوانبێژییە، سۆزو ئەندێشەکان بەوێنەی جوان و ڕازاوە دەجولێنیّ، ووشەو کەرەسەو چوارچێوە کۆنەکان تازە دەکاتەوە، گریّ کوێرەکان ناهێڵیّ و شتە شاراوەو نهێنییکانی ژیان و دوا ڕۆژ ئاشکرا دەکاو پەردەیان لەسەر هەڵدەداتەوە".(٩) بەشێوەیەکی تر ڕەوانبێژی"بریتییە لە هێنانە دی هونەرێك کە بە هۆیەوە تایبەتی و خاسیەتێك دەدا بە وتەو بێژەکان کە ئەرك و ئامانجی زمانەوانی فراوانتر دەکەن، بەجۆرێك دەیگۆڕیّ لە تەنیا کاری گەیاندن و گفتوگۆوە دەیکا بەکەرەسەیەکی پێکهێنان و دروستکردنی هونەری چ لە پەخشانا بێت یا لە شیعردا، کە(جاحظ) بە چەمکی (پیشەیی) ناوی دەبا".(١٠) ڕەوانبێژی زۆر کات سوودمەندە بۆ خوێنەرو نووسەر. ئا ئەوەتا د.ئەدریس ئامـاژە بـۆی دەکات و دەڵێت:"زانستی ڕەوانبێژییە ، بە هۆیەوە خەڵکی فێری گەیاندنی تاکە واتایێك دەبن، بەڕێگەی لەیەك جیا ، بەڕوون و ئاشکرایی و بەشێوازێکی جوان".(١١) ڕەوانبێژی دەربڕینی واتای بەرز و ڕوونە بە واتایی پاراو و بە شێوەیەکی وا کاریگەری لە دەروونی مرۆڤدا هەبێت و لەگەڵ باری پێویست دا بگونجێت. واتە"هەر ئاخاوتنێك کە دەکرێت یان نووسینێك کە دەنووسرێت ئەو کاتە دەکەوێتە ژێر ئاڵای ڕەوانبێژیەوەو دەنگ دەداتەوە. کە بچێتە دڵی گوێگرو بخاتە سەر هەست و سۆزێکەوە کە هی قسەکەرە. ئەگەر وانەبێت ڕەوان نییەو لە جۆش وخرۆشێکی گەرمەوە هەڵنەقوڵاوە".(١٢)

بەکورتی:لە تێکڕای ڕایەکاندا ئەگەینە ئەوە کە ڕەوانبێژی ئاخاوتنی قسەکەرە و بە واتایەکی بەرزو ئاشکراو پاراوەو دەربڕیّ و کاریگەری یەکی ئەوتۆی هەبیّ بەهەست ونەستی گوێگرو خوێنەرەوەو ، سۆزو خەیاڵی خوێنەر و نووسەر بە خۆیەوە بگریّ .

تەوەرەی دووەم:زانستەکانی ڕەوانبێژی ، ئەویش پێك دێت لە سیّ زانست.

١-ڕوونبێژی: ڕوونبێژی چەندین واتە بەخۆیەوە دەگریّ.

لەڕووی ووشەوە: ڕوونبێژی وشەیەکی لێکدراوە، پێکهاتووە لە وشەی"ڕوون"واتە{بیّ گەرد، پاك و ڕەوان}، لەگەڵ وشەی"بێژی" بە واتای ناوێکی واتایی یە، بەم جۆرە ووشەی ڕوونبێژی واتە: ئەو ووتەو ئاخاوتنەی لە ڕووی واتاوە ڕوون و ئاشکرایە بیّ گەرد و ئالۆزییە.

(علی جارم)دەڵێت:"ڕوونبێژی بریتییە لە دەرخستن و ئاشکراکردن و ڕوونکردنەوە"(١٣). دیارە(د.دیزییرە سقال) لە واتای ڕوونبیژی ڕای خۆی هەیەو دەڵێت:"ڕوونبێژی ڕوونی و ئاشکرایی یە ، وەکو چۆن کوڕی عباس دەڵێت: ڕوونبێژی ئاشکرایی مەبەست بە ڕەوانترین گوتە ، ئەمەش ئاشکرایە.(١٤) وەك چۆن خوای پەروەردگار

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

لە قورئانی پیرۆز دا فەرموویەتی: ﴿بسمِ اللهِ الرَّحمَنِ الرَّحيمِ﴾:﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُ اللهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾:﴿صدق الله العظيم﴾.(١٥)

لە ڕووی زاراوەوە: ناوی یەکێکە لە زانستەکانی ڕەوانبێژی ڕوونبێژی لە زمانی عەرەبی وشەی{البیان} یان بۆ بەکارهێناوە. ڕوونبێژی(علم البیان):خوای مەزن لە قورئانی پیرۆزدا، فەرموویەتی:﴿بسمِ اللهِ الرَّحمَنِ الرَّحيمِ﴾: ﴿الرَّحْمَنُ﴿١﴾عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴿٢﴾خَلَقَ الإِنسَانَ﴿٣﴾عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴿٤﴾﴾:﴿صدق الله العظيم﴾.(١٦).
واتە مەبەستی خوای گەورەو مەهرەبان لە وەدایە کە خۆی بە ڕەحمەو وە مرۆڤی فێری قورئان کردووەو هەر ئەویش واتە خوای مەزن مرۆڤی خەلق کردووەو پاشانیش مرۆڤی فێری چۆنێتی خوێندنەوەی قورئان کردووە.
زانایان بەچەندین شێوە پێناسەیان بۆ وشەی ڕوونبێژی کردووە ، لەوانە: (التفتازانی) دەڵێت: "ڕوونبێژی زانستێکە بە هۆیەوەی گەیاندنی تاکە واتا بەڕێگەی لەیەکدی جیاو لە ڕووی واتاوە ڕوون دەزانرێت".(١٧)
بەشێوەیەکی تر ڕوونبێژی واتە"زانستێکە ئامانجی واتایەکە بەڕێگەو ڕێبازی جیاواز بۆ سەلماندنی لەسەر ئاشکرایی، وە مەبەستیان لەمە یەك واتاییە بۆ نموونە:{ئازایی و نەترسی یان ڕێزلێگرتن} ، دەشێ دەربڕین لەسەری بەشێوەو ڕێگەی جیاوازبێت ، ووتەبێژ یان داهێنەر ئەو خۆی ئەو شێوە ڕافەیە هەڵدەبژێرێ بۆ گەورەترین و بەهێزترین و کاریگەرترین ئاشکرایی لێ بێتە دی".(١٨)

ڕوونبێژی بریتییە لە لێکچواندن وخوازەو درکە، کە ئەمانەش لە ئەدەب دا دەسکردی سۆزن. هەروەها لە هەست و سۆزو ناخی نووسەردا دەردەکەون, کەواتە ڕوونبێژی بەشێکی سەربەخۆیە لە ڕەوانبێژی و لەو بابەتانە دەردەکەوێت کە چۆنییەتی گەیاندنی بیرو هەست و ئەندێشەو سۆز شی دەکاتەوە. زمان لە هەموو سستەمەکانی تری دەربڕین باڵاترەو ئاڵوزترە. لەگەڵ ئەوەشدا زمان ناتوانێ هەست و سۆزی خۆی بەو جۆرەی کە خۆی هەستی پێ دەکات دەربڕێ , ئەوەی ووشەکان دەیگەێنن بە بەشێکی زۆر کەم لەو هەست و بیرە ڕاستەقینەی لەدڵ و دەروونی قسەکەردا ووروژاوە. لە هەمان کات ڕوونبێژی لە ڕووی زاراوەوە "بریتیە لەو زانستەی کار بۆ دەرخستنی واتایەك بەچەند ڕێگەیەکی جیاوازدا ، هەندێکی ڕوونترە لە هەندێکی کەو کاریگەریترە لەوەی تر ، هەریەك لەم ڕێگایانە تایبەتمەندی خۆی هەیە لە وێنەی واتاو پێشکەوتنی لە وەی تر هیچ جیاوازی نییە".(١٩) دەربارەی ڕوونبێژی مامۆستا عەزیز گەردی وا ڕای خۆی دەربڕی وە:"ڕوونبێژی مەیدانێکی پان و بەرینە قسەکەرو گوێگر , یان نووسەرو خوێنەری تیا ئەسووڕێتەوە، یەکەمیان وسۆزی تەواوی دڵی خۆی ئەخاتە دڵی دووەمیان و لە سەرچاوەی بیرو باوەڕی خۆی ئاوی دڵی ئەدات و دووەم دەم دەم ئەنێتە شیلەی بیری یەکەم چوڕ چوڕ هەڵی ئەمژێ. جا ئەم گۆڕینەوەی سۆز و واتایان ڕاگەیاندنی بیرو ڕایە بە هۆی هەر شتێکەوە بێت، ئەوشتەش ڕوونبێژییە".(٢٠)

٢-جوانکاری: دیارە دەربارەی جوانکاری بە هەمان شێوەی ڕوونبێژی چەندین ڕاو بۆچوون هەیە لەوانە (علي جارم ومصطفی أمین) لە کتێبی(البلاغة الواضحة)ە ، وا ئاماژە بۆ جوانکاری دەکەن:"جوانکاری لە توێژینەوییەك تێناپەڕێ کە کار بۆ جوانی ئاخاوتن و واتا بەڕەنگێکی داهێنراو لە جوانی گوفتار یان واتایی و جوانکاری بەوە دەناسرێ زانستی کۆکراویە بۆ ئەم توێژینەوانە و بریتییە لەچاککاری ووتەیی و لە چککاری واتایی".(٢١)
د.ئدریس عەبدوڵلا دەربارەی جوانکاری دەڵێت:"جوانکاری یەکێکە لە سێ بەشەکانی زانستی رەوانبێژی , لە عەرەبی دا{البدیع}ی پێدەوترێ , ووشەیەکە لە ڕووی زمانییەوە بریتییە لە داهێنانی شت یان بە واتایەکی

تر{البديع} بەو ووشەیە دەگوترێ کە بۆ یەکەمجار دادەهێنرێ".(٢٢) لە قورئانی پیرۆزیش دا خودای مەزن وا باس لە جوانکاری دەکات و فەرموویەتی:

﴿بسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾﴿ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾: ﴿صدق الله العظيم﴾.(٢٣) د.عەبدوڵلاخدر مەولوود وا پێناسەی بۆ جوانکاری کردووە و دەڵێت"جوانکاری واتە (البديع) بەو زانستە دەناسرێ کە جوانی بە ڕووەکانی قسە دەبەخشێ".(٢٤) جوانکاری بەوەش پێناسە دەکرێ بە ڕێبازی چاککردنی ئاخاوتن و جوانکاری دابەش دەکرێتە دوو بەش: یەکیان دەگەڕێتەوە بۆ گوفتار ئەویش پێی دەووترێ(چاککاری ووتەیی)، بەڵام ئەوەی تر بۆ واتا دەگەڕێتەوە، بۆیە پێی دەووترێ (چاککاری واتایی)".(٢٥)

جوانکاری بە دووجۆر کاردەکات :- أ-ڕازاندنەوەی ووشە. ب-ڕازاندنەوەی واتا,{گوزارە}.

ئەرکی سەرەکی جوانکاری لەوە دایە کە سەیری پارچە ئەدەبی یە کە دەکات ولایەنی جوانی ئەدۆزێتەوە و لێیان وورد دەبێتەوە و هەڵیان دەسەنگێنێت.

٣-واتاناسی: ئەم زانستە بە چەند شێوەیەك پێناسە کراوە لەوانە"ئەو زانستە یە کە خۆی دەپارێزێ لە هەڵە، لە هەوڵی دەست کەوتن و بەدیهێنانی واتای مەبەست".(٢٦) ئەم بەشە ڕوودەکاتە ناوەڕۆك و واتای دەقەکە. باسی ئەوە دەکات کە پێش و پاشکردنی ناوو کردارەکان, هەڵبژاردنی (ووشەی پرس) چۆن کاردەکاتە سەر واتای گشتی بەرهەمەکە. علي جارم ومصطفى أمين لە کتێبی(البلاغة الواضحة)ە، کاتێ پێناسە بۆ واتاناسی دەکەن دەڵێن:" واتاناسی بریتییە لە کۆیی واتا، واتاش لە زمان دا مەبەست و خواستە. پێناسە بۆ واتاناسی لە ڕووی زاراوەوە:بریتییە لەو زانستە کە دەناسرێ بە جێهێنانی ئاخاوتن تاکو دەبێتە هاو واتایی گونجاو و پارێزراو لە کەوتنی لە واتایی هەڵە کە قسەکەر نایەوێت".(٢٧)

ڕوونکردنەوە بۆ واتاناسی:.

١-ئەو زانستە یە قسە دەبەستێتەوە بە یەکەوەو، پێهەڵواسینی ئاخاوتنەکان هەندێ بە هەندێکی ترەوە.

٢-بریتییە لەو زانستەی بۆ سەلماندنی ئەو گوتەیەی کە دەوترێت:لە هەموو شوێنێك ووتەو گوفتاری خۆی.

٣-بریتیە لەو زانستەی کە کار بۆ هێنانی گوتەی هاوسەنگی بێت بۆ ڕیزبەندی واتا لە دەروونی قسەکەر.

****

بەشی دووەم: لێکچواندن وصابری .

تەوەرەی یەکەم: چەمك وپێناسەی و بنەماکانی لێکچواندن .

لێکچواندن: هونەرێکی کۆن و فراوان و وردی ڕەوانبێژییە, بە یەکگرتن و وەك یەکی لە نێوان دووشت یا زیاتر پیشان دەدا, دەمێکە مرۆڤ شەیدایەتی بۆ هێنانە دیی خەون و خەیاڵەکانی،ئاوێنەیە کە دەروون و ژوورەوەی شاعیری لێی ئاوەژوو دەبێتەوە سەرەداوی نهێنی و شتە شاراوەکانی شاعیر لەوەوە بە دەست دێ.(٢٨) مامۆستا علاءالدين سجاديش، لە بارەی لێکچواندنەوە لە کتێبی خۆشخوانی دا دەڵێ:"وەك یەك بۆ هەڵدانەوەی پەردەیە لەسەر شتێکی نادیار، ئەمەش بۆ ئەوە کە شتی نادیار لە ئارادا نەمێنێ و ئاشکرایی بێتە مەیدانەوە".(٢٩) هەروەها دەتوانین بڵێن لێکچواندن"ئاسانترین جۆری ئەو پێکهێنەرە ڕەوانبێژییانە یە کەوێنە بنیات دەنێت، شاعیریش زیاتر سەربەست دەبێت و مەودایەکی فراوانتریشی لە بەردەمدا دەکرێتەوە".(٣٠)

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

ئیدریس عەبدوللا دەڵێت "لێکچواندن بریتییە لە چواندنی شتێك بە شتێکی دیکەوە، لەبەر هەبوونی سیفەتێك، یان زیاتر لە سیفەتێکی هاوبەش لە نێوان هەردووشتدا، ئەمەش بە زیاتر لە شێوازێك پێشکەش دەکرێ، هەیانە ڕاستەوخۆوبێ بەکارهێنانی ئەوزارو ڕووی لێکچواندن، هەشیانە بەسوود وەرگرتن لە ئەوزار و ڕووی لێکچواندن، جا لە هەردووکیان، یان لەیەکیان".(٣١) بەم شێوە یە چواندن هونەرێکە لە هونەرە هەرە باوەکانی ڕەوانبێژی ئاشکراکردن و دیارخستنی سیفەتیی شتێکە لە ڕێگەی سیفەتی شتێکی ترەوە کە ئەو سیفەتەی تێدا زاڵە، بۆ چەند مەبەستێك ئەم چوێنراوانە دەکرێت ، لەوانە سیفەتی یەکەم نەزانراوە، دەتوانرێت لە ڕێگەی سیفەتە زانراوەکەوە بناسرێت یان سیفەتە کە زانراوە دەتوانرێت بەرزترو جوانترو بەهێزتر بکرێتەوە لە ڕێگەی سیفەتە زاڵەکەوە.(٣٢) نووسەر موحسین ئەحمەد مصگفی لە کتێبەکەی دا بەم پێیە پێناسە بۆ لێکچواندن دەکات و دەدوێت "چواندن ئەوەیە، شتێك بە شتێکی دی بچوێنی کە هاوبەشبن لە سیفەتێك یان زیاتر، بە هۆی یەك لە ئەوزارەکانی، باس کرابێ، یان باس نەکرابێ ڕەوتی ڕستە ئاماژەی پێ بکات".(٣٣) واتە لێکچواندن بەستن و پەیدا کردنی وێکچوونێکە لە نێوان دووشت دا, بە هۆی هاوبەش بوونیان لە یەك سیفەت یان زیاتردا بۆ مەبەستێك یان مەبەستێکی دیاری کراودا.(٣٤)

مەبەست لە هێنانەوەی لێکچواندن: لێکچواندن یەکێکە لە هونەرە قسەییە ئاشکراکان, هەروەها مەبەستی لێکچواندن ئەوەیە کە شتێك هەیە, ئەو شتە بەلای تۆوە ئاشکرانییە و نایزانی, ئەو کەسەی کە قسەت لەگەڵ ئەکا دێت و ئەو شتە ئەچوێنێ بەشتێك کە ئەوەیان بەلای تۆوە ناسراوە و ئەیزانی. کەوابوو لێکچواندن بۆ هەڵدانەوەی پەردەیە لە سەر شتێکی نادیار ئەمەش بۆ ئەوەیە کەشتی نادیار لە ئارادا نەمینێ و بە ئاشکرایی بێتە مەیدانەوە. زۆر کات پرسیارێك دێتە ئاراوە ئەویش ئایا بۆچی لێکچواندن دیاردەیەکی سروشتی یە؟. وەڵام بۆ ئەم پرسیارەش م.(عەزیز گەردی)دەڵێت:"جونکە ئەگەر هەستمان بۆ دەورو بەری خۆمان ڕاگرت. بە ئاشکرا بۆمان دەردەکەوێت کە لێکچواندن بە شێوەیەکی بەربڵاو لە ناو گفت وگۆیان دا دەردەکەوێت بەبێ ئەوەی هەستی پێ بکەن, کەواتە لێکچواندن تایبەت نی یە بە نەتەوەیەك بەڵکو بەهرەیەکی گشتی ودیاردەیەکی سروشتی یە. هەر بە(زگماکی)وەری دەگرێت وبەکاری دەهێنێت. بۆنموونە ئەو خەڵکەی کە نەخوێندەوارن گەلێ لێکچواندنی پەسەندو جوان بەکاردەهێنن, وەك{قسەی خۆش بە هەنگوین لە شیرینی دا} {شتی نەرم و لووس بە ئاورێشم} {شتی گەرم و گوڕ بە ئاگر....هتد} ئەمانە لە هەندێك لێکچواندندا لەگەڵ دەستەی ڕۆشنبیرو نووسەران بەیەك دەگەنەوە, وەکو لێکچواندنی{پیاوی ئازاونەترس بەشێر} {ڕووی جوان بەمانگی چواردە} ".(٣٥) لە ڕێگەی لێکۆڵنەوە بۆمان دەردەکەوێت کەلێکچواندن دوو شێوە لە خۆدەگرێت{پیاهەڵدان وداشۆرین}ە. لێکچواندن لە بنەڕەتەوە لەسەر ئەوەهاتووە بۆ پیاهەڵدان. واتە:{ناتەواوی بەتەواوی} {بچووك بەگەورە} . بێگومان ئەم شێوەیە بە((پیاهەڵدان))دەناسرێت. بۆنموونە:لە{پیاهەڵدان} دا:صابری لێرەدا هاتووەو ستایشی پێغەمبەری(محمد) (صلى الله عليه وسلم)ی کردووە دەڵێت:

(پرتەوی خورشیدە ئەمشەو یاجەماڵی دولبەرە) (بۆنی باغی جەننەتی ڕووی یارە یاخۆ عەنبەرە)

(جان ودڵ غەرقی(فنافی النور)ی رووخساری حەبیب)

(عوسرەتی دووری موبەددەل بووبەوەسڵ ومەیسەرە) دص(ل١٦٢)

لێچوو/دولبەر+بۆنی یارە لەوچوو/خورشید+عەنبەرە

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

لەڕووی{داشۆرین}: لێکچواندنە کە بە هۆی سروشتی باسەکەوە ڕێچکەی پێچەوانە دەگرێتە خۆی واتە:{گەورە بە بچووك، بەرز بەنزم، باش بە خەراپ، ڕەند بەگەند } دەچوێندرێت.

بۆنموونە:لە{داشۆرین}دا:صابری دەڵێت:

(ڕۆژی تیجارەت و تەمەع خۆت بە برا گەورە عد ئەکەی

مەیدانی نوێژو جەماعەت ئەبی بە برا بچووك) دص(ل١٣٠)

لێچوو/کەس لەوچوو/براگەورە+برا بچووك

لەم دێڕە شیعرەدا شاعیر ئاماژە بۆ ئەوەی کردووە کە زۆرێك لە تاکەکانی کۆمەڵ بۆ تەماح و غەدر کردن لە برایان دەکەن و خۆیان بە برا گورە دەزانن بۆ تەماحی دونیاو بەتایبەت لەسەروەت و سامان بەڵام لە کاتی پەرستنی خوداو نوێژ و نزاکردن خۆیان دەکێشنە دواوەو دەڵێن برا تۆ برا گەورەو ئێمە برا بچوك.

گرنگی لێکچواندن لە شیعردا: لێکچواندن چەندین گرنگی بە خۆیەوە دەگرێ لەوانە:

١-بۆ دەرخستنی ئەندازەی بە هێزی یان بێ هێزی لێچوو، پیاهەڵدان و داشکاندنی لێچوو، واتە کاتێ ، بۆ پیاهەڵدانی لێچوو بێت، ئەوە بەهێزییە بۆی، کەچی بۆداشۆرین بێت، ئەو کات بێ هێزییە بۆ لێچوو .

٢-بە هۆی لێکچواندنەوە، سیفاتەکانی لێچوو ولەوچوو جوانترو ڕوونترو ڕازاوەتر وەسف دەکرێت.

٣- لە ڕێگەی لێکچواندنەوە کاریگەری زۆرتر بۆ ئاخاوتن و دەربڕینەکان درووست دەبێت.

٤- لێکچواندن دەبێتە هۆی ئەوەی بە وشەی کەم واتای زۆر وفراوان پێشکەش بکرێت.

٥-لێکچواندن وا دەکات وێنە لە نێوان ڕووداوو شتە لێکدوورەکان درووست ببێت.

٦-بوونی ئەوزار ئەوە پیشان دەدات لێچوو لە لەوچوو کزترە، بەڵام کە لابرا ئەو کزییە نامینێ ئەو کات لەیەك ئاستدەبن .

بنەماکانی لێکچواندن: لێکچواندن شتێکی سادەو ساکار نییە، بەڵکو کردەویەکی قوول وئاوێتە دارێژراوەو لەسەر چەند بنەماو ڕەگەزێکەوە سەری هەڵداوە، نووسەران و لێکۆڵەرەوان و ڕەخنەگرانی زانستی ڕەوانبێژی هەموویان لەسەر ئەوە هاودەنگن کە لێکچواندن چوار بنەمای هەیە کە ئەمانەی خوارەوەن.

١-لێچوو:(المشبە)بریتییە لەو شتەی کە وەسفی دەکرێ بەشتێکیتر. ئەوەش پێویستی بە ئاشکراکردن و دەرخستنی ئەو وەسفە یە، واتە"چواندنی شتێك بەشتێکی دیارتر لە خۆی لە سیفەتی هاوبەشی نێواندا، بۆ ئاشکراکردنی هەمان سیفەت لەیەکەمدا "(٣٦).

٢- لەوچوو:(المشبەبە)بریتییە لەو لایەنەی کە وەسفی شتێکی تری پێدەکرێ. ئەویش پێك دێت لەو ووتانەو یان ئەو وێنەیەی کەشتێکی تری پێ وێنە دەکرێ, بەم جۆرە سیفەتی کزی{لێچوو}لە ئاوێنەی گەشی{لەوچوو}دا دەردەکەوێت.

٣-ئەوزار{ئامراز}:ئەمیش بریتییە لە ووشەیەی کە{لێچوو-لەچوو}بەیەکەوە دەبەستێت. واتە وەك ئەڵقەیەك سیفەت و پەیوەندی، ئەم سەروو ئەو سەرپێکەوە دەبەستێتەوە. ئەمیش پێ دەوترێت{ئەوزار} .

٤-ڕووی لێکچوون:بریتییە لەو سیفەتەی کە هاوبەشە لە نێوان{لێچوو-لەوچوو}, واتە کاتێك {لێچوو_لەوچوو} لە سیفەتێك دا یەك دەگرنەوە پەیوەندییەك لە نێوانیان دا دەبێت، بەو سیفەتەش دەووترێت{لێکچوون} . بۆ نموونە(حاجی قادری کۆیی) لە شیعری (ووشکە سۆفی)دا دەڵێت:

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

(بۆچی حاجی نەخوێنێ وەك تووتی)   (ئەم زوبانە هەزاری خسە قەفەس) دح(ل٦٤)

لێچوو/حاجی   لەوچوو/تووتی   ئەوزار/وەك   ڕووی لێکچوون/زوبان

صابری بالاَ دەستە لەم شێوە لێکچواندنە کە دەڵێت:

(نیگارا مەست و بیمارم بە چاوی مەست و بیمارت)

(وەکو پەروانە سووتاوم بە نووری شەمعی ڕووخسارت) دص(ل٦٧)

لێچوو/شاعیر   لەوچوو/پەروانە   ئەوزار/وەکو   ڕووی لێکچوون/سووتان

****

تەوەرەی دووەم:دابەش بوونی لێکچواندن بەپێی بنەماسەرەکی وناسەرەکییەکانی لێکچواندن.

١-لێکچواندنی ڕەهای درێژە (تشبیه مرسل المفصل)یان(التام): ئەم جۆرە پێشی دەوترێت لێکچواندنی ئاسایی، چونکە هەر چوار بنەماکانی بە ئاشکراو ڕوونی تێدا دەردەکەوێت. واتە:هەر چوار بنەماکان (لێچوو، لەوچوو، ئەوزار، ڕووی لێکچوون). ئەم جۆرەش بە بێ هێزترین پلەی لێکچواندن دەژمێردرێت. لەم دێڕەش بە جوانترین شێوە دەر دەکەوێت:

(دڵ بە شەمعی ڕووت وەکو پەروانە سوتا فەخر ئەکا

دوکەڵی هەردوو لە هاتوو چوونە مانەندی-رقاص-) دص(ل١١٢)

وێنەی ١:لێچوو/دڵ لەوچوو/پەروانە ئەوزار/وەکو ڕووی لێکچوون/سوتا

وێنەی ٢:لێچوو/دوکەڵی هەردوو لەوچوو/رقاص ئەوزار/مانەندی ڕووی لێکچوون/ لە هاتوو چوونە

٢-لێکچواندنی جەختاوی پوختە(ڕەوان)(تشبیەمۆکد المجمل)(البلیغ): دەگونجێ لەلێکچواندن دا بێ ئەوزارو بێ لێکچوون بێت. تەنها هەردوو بنەما سەرەکییەکان واتەتەنها{لێچوو_لەوچوو} بێت. ئەم جۆرەلێکچواندنە بە بەهێزترین و کاریگەرترین پلەی لێکچواندن دا دەنرێت لەلایەنی زیادە ڕەوەویەوە، چونکە وەك ئەوە وایە لێچوو بەهەمان شێوەی لەوچوو سەیربکرێ، هەروەها وا لە گوێگر دەکات زەینی بۆ هەموو وێنەکانی چواندن بچێت ئاماژەکانیشی ڕوون و ئاشکرابێ و بەجوانترین شێوە واتاو مەبەست بپێکێ. لە هۆنراوەی صابری بەشێوەیەکی بەرچاو لەم جۆرە نموونە یە دەبینرێت :

(ئەی برۆ شمشێرو لێوو مەرجان و پەرچەم خاوەکەم)

(قەد نەمامی عەرعەرو ڕوومەت ترێ کاژاوەکەم) (ل١٣٩)

وێنەی ١: لێچوو/برۆ   لەوچوو/شمشێر،   لێچوو/لێو   لەوچوو/مەرجان ،

وێنەی ٢: لێچوو/قەد   لەوچوو/نەمامی عەرعەر،   لێچوو/ڕوومەت   لەوچوو/ترێ .

٣-لێکچواندنی ڕەهای پوختە(تشبیە مرسل المجمل): دەگونجێ لە لێکچواندندا لێچوو ولەوچوو و ئەوزاری لێوە هاتبێ، بەلاَم بێ ڕووی لێکچواندن بێت. واتە لە ڕستەکەدا تەنها سێ بنەمای تێدا بێت ئەویش {لێچوو_لەوچوو_ئەوزار} . بەلاَم{ڕووی لێکچواندن}ی تێدا نەبێت. وەك لەم دێڕە :

(شەوقی یاری وا لە شاری سینەما)   (هەر دەمێ ڕەنگی دیگەر وەك سینەما) دص(ل٥٥)

لێچوو/شەوقی یار   لەوچوو/سینەما   ئەوزار/وەك   ڕووی لێکچوون/نییە

e-ISSN (2522-7130)   p-ISSN (2410-1036)

٤-لێکچواندنی جەختاوی درێژە(تشبیە مؤکد المفصل): دەگونجێ لە لێکچواندن دا لێچوو و لەوچوو و ڕووی لێکچواندن لێوەی هاتبێ، بەڵام بێ ئەوزار بێت. واتە لە ڕستەکەدا تەنها سێ بنەمای تێدابێت ئەویش {لێچوو_لەوچوو_ ڕووی لێکچواندن}. بەڵام{ئەوزار }ی تێدا نەبێت. وەك لەم دێڕە شیعرە:

(ڕۆژێ لە تۆی پەروەردە تیرێکی وەشاند لەیل) (لەوکاتەوە مەجنون سیفەت و عاشق و شەیدام)دص(ل١٤٧)

لێچوو/شاعیر لەوچوو/مەجنون ئەوزار/نییە ڕووی لێکچوون/عاشق وشەیدا .

تەوەرەی سێ یەم: ئەوزارەکانی لێکچواندن وجۆرەکانی لە هۆنراوەکانی صابری دا .

چەمك وپێناسە:ئەوزار: بۆ پێناسە کردنی ئەوزاری لێکچواندن چەندین پێناسە کراوە لەوانە:"یەکێکە لە بنەماکانی لێکچواندن، ئەویش ئەو ووشەیە یە کە لێکچواندن و هاوبەش بگەیەنێ، هەردوو بنەمای سەرەکی لێکچواندن کە لێچوو لەوچوو بەیەکەوە ببەستێتەوە".(٣٧) هەروەها عەزیز گەردی دەڵێت"زۆرجار ووشەیەك ئەهێنرێ وەکو ئەڵقەیەك سیفەت و پەیوەندی ئەم سەرو ئەو سەر بەیەك ئەبەستێ".(٣٨)

د-ئیدریس عبدوڵڵا لە کتێبی وا ئاماژەی بۆ دەکات"کۆمەڵێ دەربڕینن، گوزارشت لەسەر وەکیەکی دەکەن، کە ئەم وەکیەکییە دەشێ بەسترابێتەوە بە ڕووێك، یان چەند ڕووێکی لێکچوون، لەم ڕووە، یان لەم ڕووانەدا لێچوو و لەوچوو وەکو یەك دەچوێنرێن. ئەوانیش چەندین دەستەن، لەوانە وەك، لەو.ئەکا، عەینی،.هتد".(٣٩) کەچی موحسین گەردی لە کتێبەکەی دا دەڵێت"ئەوزار: ئەو ووشانەن دەبن بە ئەلقەیەك بۆ بەستنەوەی سیفەت و پەیوەندی نێوان چوێنراوو پێ چوێنراو"(٤٠). واتە لە پاش ئەم پێناسانەو ڕاو بۆچوونانەدا دەتوانین بەڵێن کاری ئەوزار بەستینەوەیە لە نێوان سیفەتەکانی لێچووو لەوچوو. بێ گومان لە هەموو زمانێك ئەوزارێك یان زیاتر هەیە، بۆ بەکارهێنانی لە پێکهێنانی لێکچواندندا. سەردار ئەحمەد گەردی دەربارەی ئەوزار دەدوێت و دەڵێت"ئەوزار بەتەنها ووشە نییە بەڵکو لەوانەیە بەشێك بێت لە ووشە وەك پاشگر یاخود تاکە پیتێك وەك لە زمانی عەرەبی دا هەیە وەك (ك) کەواتە ئامرازی لێکچواندن هەر دەربڕینێکە وەك یەکی و هاو بەشی بگەیەنێ، پیتە یاخود ناوە یاخود فرمانەو هەموویان نزیکی سیفەتی لێچوو لە لەوچوو دەگەیەنن".(٤١) ئەوزار هەرچەندە یەکێکە لە بنەما ناسەرەکی یەکانی لێکچواندن لەگەڵ ئەوەشدا بنەمای سێ یەمی چواندنە" (٤٢) لێرەدا دەگەین بەوەی کە ئەوزار یەکێکە لەو چوار بنەمایەی کە لێکچواندنی پێ دروست دەبێ، وەك یەك چوار هەستوونی ئەوێ بۆ ئەوەی لەنگریان بخاتە سەر{لێچوو، لەوچوو، ئەوزار، ڕووی لێکچوون}

واتە یەکێکە لە پێویستی یەکانی لێکچواندن. کەچی هەندێ نەبوونی بەباشتر دەزانن. ئەوزار هەبوونی مەرج نییە، بگرە لەهەندێ شوێن دا نەبوونی باشترە. چونکە ئەوزار{لێچوو-لەوچوو} بەیەکەوە دەبەستێتەوەو ئەوزار وەك بنەمایەك دەردەکەوێت. ئەوکاتانەی کەدەریش ناکەوێت هەست بەبوونی دەکەیت.

جۆرەکانی ئەوزار لەهۆنراوەی کوردی دا دەکرێتە ئەم چوار جۆرە:.

١-ئەو ئەوزارانەی لە بنچینەدا ووشەی کوردین: لە شیعری کوردی دا کۆمەڵێك ووشە وەك ئەوزار بەکارهاتوون هەندێکیان تایبەتین بە زمانی کوردی هەندێ تر بۆ زمانی عەرەبی وفارسی وهەندێ تر هاوبەشن لە نێوان زمانی کوردی وفارسی. بەڵام ئەو ئەوزارانەی کەتایبەتن بەزمانی کوردی. کۆمەڵە ووشەیەکی ڕەسەنی کوردین و لە خودو بنچینەی زمانی کوردی وەرگیراون و تەنیا لە شیعری کوردیدا بەکارهاتوون.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

لەوانە چەندین ووشە هەن وەك: {وەك-هەروەك-وەکو-هەروەکو-وێنە-ڕەنگ-چەشنی-تەرز-نموونە-شێوەی-مینا-دەڵێ ی- -ئەڵێ ی- دەت ووت-لە..دەکا-لە..ئەکا-لە..ئەچێ-وەکە} .

بەڵام ئەو ئەوزارانەی کە صابری بەگشتی بەکاری هێناوە تەنها ئەمانەن:{وەك، وەکو، وەکوو، هەروەك، هەروەکو، دەڵێ، ئەڵێ، هەرئەڵێ، وێنە ، وێنەی ، بەوێنەی، بەقەد، ڕەنگ} .

تێبینی: زۆر کات وشەی (سیفەت) وەك ئەوزار دەردەکەوێت کەچی بە هیچ شێوەیەك ئەوزار نییە بەڵکو (ڕووی لێکچوون)ە. بەڵام لە نێو دێڕە شیعرەکان دا کە بەکار دێت وەکو ئەوزار دەردەکەوێت بۆیە خوێنەوار بە شێوەی ئەوزار دەیبینێت. هەروەها گەر بڕوانینە وشەی (سیفەت) لەهەر دێڕە شیعرێك لە هۆنراوەی کوردی دا تێیدا ئەم وشەیە بەکار هاتبێت، بە هیچ شێوەیەك نایبینی لە پێش لەوچووە هاتبێت، وەکو هەر ئەوزارێکی ئاسایی بەم شێوەیە{لێچوو، ئەوزار، لەوچوو} بەڵکو هەردەم لە پاش لەوچوو بە دیار دەکەوێت بەم شێوەیە{لێچوو، لەوچوو، سیفەت } وەك لەم دێڕە ی صابری دەردەکەوێت:

((صابر) لە فیراق و ئەسەفی خێوەتی لەیلا) (ئاشوفتە و مەجنون سیفەت و ئەلبیسە شینم)دص(ل١٤٨)

١-وەك: ئەم ئەوزارە بەچەندین شێوەصابری لەهۆنراوەکانی دا بەکاری هێناوە:.

أ-وەك: یەکێکە لەو ئەوزارانەی کە تایبەتە بە زمانی کوردی. بەرامبەر(مثل)ی بە زمانی عەرەبی دێت لە شیعری کوردیدا زۆر بەکاردێت. بەڵام{وەك} ئەگەر ئامرازی نەرێی لەگەڵدا هات ئەوکات ناچێتە ناو چوارچێوە لێکچواندن، چونکە بێ هاوتایی ئەوشتەپێشان دەدات کەباسی دەکات.

وەك لەم دێرە دەبینرێت.

(عاشق دڵی وەك مەجمەرە پڕ ئاگرو پشکۆ) (مەجنون سیفەت و بێ خەبەرو سەبرو قەرارە) دص(ل١٨٤)

لێچوو/دڵی لەوچوو/مەجمەرە ئەوزار/وەك ڕووی لێکچوون/مەجنون سیفەت

ب-هەروەك: ئەم ئەوزارە لە دووبەش پێکهاتووە(هەر+وەك)،وەك ئەوزاری لێکچواندنەو(هەر)یش پێشگرێکە بۆ جەخت کردن بەکاردێت بەرامبەر بە(بالضبط)ی عەرەبی یە. ئەگەر ڕووی لێکچوون لە نێوان لێچوو لەوچوو زۆر لەیەك نزیك بوو ئەوسا لەبری (وەك) (هەروەك)بەکاردێت، چونکە(هەر) کە دەچێتە سەر(وەك)زیاتر نزیکی دوو بنەما سەرەکییەکە لەیەك پێشان دەدات. بۆ یە شاعیر ئەگەر بیەوێ زیادە ڕۆیی بکاو لێچوو ولەوچوو زۆر لەیەك نزیك بکاتەوە(هەروەك)بەکار دێنێ. لەم دێڕەش شاعیر هاتووەو خۆی بە گوڵی ئیکرام چواندووە.

("صابر"تۆ ئەگەرعاشقی ئازارو جەفای دۆست) (وەرەبگرەبەشوکرانەوە هەروەك گوڵی ئیکرام) دص(ل١٤٧)

لێچوو/صابر لەوچوو/گوڵی ئیکرام ئەوزار/هەروەك ڕووی لێکچوون/نیە

٢-وەکو: ئەم ئەوزارە بەچەندین شێوە صابری لەهۆنراوەکانی دا بەکاری هێناوە:.

أ-وەکو: ئەوزارێکە بەرامبەر بە(مثل، شبیة)ی عەرەبی دەوەستێ زۆر بەکارهاتووە، هەروەها(وەك، وەکو، وەکی) هاوواتای یەکترن دەنگەکان بە پێی ناوچەکان دەگۆڕێن لە ناوچەی سلێمانی(وەکو) بەکاردێت،بەڵام هەولێرو بادینان (وەکی)بەکاردێت، بۆ نموونە:حەمدی دەڵێت:

(کوڵمی هەڵگیرسا وەکو ئاگر بەنووری ئابی مەی

دڵ وەکو پەروانە چۆتە مەجلیسی سووتانەوە) دح(ل٣٤٣)

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

وێنەی١: لێچوو/گوڵمی لەوچوو/ئاگر ئەوزار/وەکو ڕووی لێکچوون/نییە

وێنەی٢: لێچوو/دڵ لەوچوو/پەروانە ئەوزار/ وەکو ڕووی لێکچوون/سووتانەوە

لە هۆنراوەکانی صابری بە شێوەیەکی بەرچاو دەبینرێت.

(کەزولفی ڕوومەتی پۆشی سەراپا خەڵقی مەجنوونە

که دەرخا ڕووی شیرینی وەکو فەرهاد ئەجن بۆ شاخ)دص(ل٧٧)

لێچوو/خەڵقی لەوچوو/فەرهاد ئەوزار/وەکو ڕووی لێکچوون/ئەجن بۆشاخ

ب-وەکوو: ئەم ئەوزارە هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ {وەکو} وەنییە بەڵام صابری تەنها لەیەك دێڕە شیعرێکدا بەم شێوەیەك بەکارهێناوە. ئەویش ئەم دێڕە شیعرەیە کە لە هۆنراوەی:(گەر دەپرسی بۆچی بێ خەوم)ە. (لە شەڕو فیتنەیی نەفست مەبە ئەمین وەکوو مار)

(لە ملی هەرکەسێ ئاڵا سەری خووارو نەوی یە) دص(ل١٨٩)

لێچوو/نەفست لەوچوو/مار ئەوزار/وەکوو ڕووی لێکچوون/سەری خووارو نەوی یە

ج-هەروەکو:(هەر) دەچێتەسەر(وەکو)بۆ زیاتر چەختکردن. لەگەڵ (هەروەك)یەك دەگرنەوەو تەنها پاشکری (و) لەگەڵدا بکارهاتووە: لەم جۆرەش لەهۆنراوەکانی صابری جوانترین نموونەمان دەست دەکەوێت: (لەبەر خورشیدی حوسنت دائما وەك زەڕە رەقسا-نم

لەشەودا هەروەکو پەروانە خۆسووتانن عادتمە) دص(ل١٦٧)

لێچوو/شاعیر لەوچوو/پەروانە ئەوزار/هەر وەکو ڕووی لێکچوون/خۆسووتانن عادتمە.

٣-دەڵێی: ئەم ئەوزارەش بە هەمان شێوە بەچەندین شێوە صابری لە هۆنراوەکانی دا بەکاری هێناوە:.

أ-دەڵێی: یەکێکە لەو ئەوزارانەی کە زۆر بەکاردێت، بەتایبەتی لە شاری هەولێر و بەواتای (وەکو)بەکاردێت. لەگەڵ(ئەڵێی) هیچ جیاوازییەکیان نییە تەنیا لە گۆڕانێکی دەنگییە بە پێی دەڤەرەکە. واتە لە شاری سلێمانی بە (ئەڵێی)و هەولێریش بە (دەڵێی) بەکاردێت:

(دوێنێ ووتی ئەی خەستە سبەی دێمە عیادەت

هەی هەی کە چ بەزمێکە دەڵێی خوسرەو دارام) دص(ل١٤٦)

لێچوو/شاعیر لەوچوو/خوسرەو دارام ئەوزار/دەڵێی ڕووی لێکچوون/نییە

ب-ئەڵێ: یەکێکە لەو ئەوزارانەی کە زۆر بەکاردێت، بە واتای(وەکو)دێت، بەتایبەتی لە ناوچەی سلێمانی. لەگەڵ(دەڵێی)هیچ جیاوازییەکیان نییە تەنیا لە گۆڕانێکی دەنگییە بە پێی ناوچەکە. هەر ناوچەیەك بە جۆرێ وەری گرتوە. هەردووکیان بۆ کاتی ئێستا بەکاردێت.

تێبینی: بەردەوام(ئەڵێی)دەکەوێتە پێش لەوچووەوە. وەك لەم دێڕە شعرەی(پیرەمێرد)بەدەردەکەوێت:

(بەیانی بوو لەخەو هەستام کە ڕوانیم بەفرە باریوە

سلێمانی ئەڵێ ی بەلقیسە تارای زیوی پۆشیوە) دپ(ل١٩٤).

لێچوو/سلێمانی لەوچوو/بەلقیس ئەوزار/ئەڵێ ڕووی لێکچوون/تارای زیوی پۆشیوە

لەم دێڕەی پیرەمێردی دا وەسفی دیمەنێکی بەفری سلێمانی دەکات. دیارە شاعیر دیمەنی بەفری ئەستەموڵی دیوە، شیعری زۆری عوسمانی لە بابەتی دیمەنی بەفرەوە خوێندێتەوە. ئەوەی ڕاستەوخۆ کاری لێ کردووەو ،

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

هاتووە لە نێوان شاری سلێمانی و(بەلقیس)ی شازادەی سباو لەو ڕووەوە کاتێ کە بەفر لە سلێمانی باری لە تاری بووکی(سلێمان)ی پێغەمبەر دەچێت.

لەم جۆرە ئەوزارەش لە هۆنراوەکانی صابری بەدەردەکەوێت:

(بالاّ گەردانی چاوت بم ئەڵێی (نجم)ی گەلاوێژە

دەمی عیساو لوقمانە ، دەمێ سەفاك و خوێن ڕێژە) دص(ل١٦٤)

وێنەی١: لێچوو/چاوت لەوچوو/(نجم)ی گەلاوێژە ئەوزار/ئەڵێ ڕووی لێکچوون/نییە

وێنەی٢: لێچوو/چاو لەوچو/دەمی عیساولوقمانە، لەوچوو/دەمێ سەفاك وخوێن ڕێژە

ج-هەرئەڵێ: لەم جۆرە ئەوزارەش لە هۆنراوەکانی صابری تەنها بۆ یەکجار بەدەرکەوتووە .

(وەرنە سەیری بەرقی ئاوەو ڕەعدی نالە و سەیلی ئەشك

هەرئەڵێی تۆفانەکەی نوحە لە تەئسیری فیراق) دص(ل١٣٦)

لێچوو/سەیلی ئەشك لەوچوو/تۆفانەکەی نوحە ئەوزار/هەرئەڵێ ڕووی لێکچوون/تەئسیری فیراق

٤-وێنە: ئەم ئەوزارەش بەچەندین شێوە لە هۆنراوەکانی صابری دا دەبینرێت:.

أ-وێنە: وێنە ئەوزارێکی تایبەتی کوردی یە بەرامبەر بە(مثال، صورة، شکل)ی عەرەبی دێت. وێنە ئەگەر ئەوزاری نەرێ لە دوابێت واتای بێ هاوتایی لەوچوو دەگەیەنێ ، هەندێ جار وێنە ڕۆڵی ئەوزار نابینێ و لێکچواندن دروست ناکات ، وەکو لەم نموونە شیعرەی(کوردی)شاعیر:

(لەڕۆم وتورك وفارس وێنەی یارت نی یە کوردی)

(لەچاوی بەدخواحیفزی بکابالله دەڵێ ی جوورە)دك(ل٦٣)

لە هۆنراوەکانی صابری دا بەجۆرێکی باش دەبینرێت:

(وێنەی نییە ئاوێنەی حوسنت لە بەشەردا) (حۆری سیفەت و دولبەرو بێ عەیب و قسوری) دص(ل٢٠٦)

ب-وێنەی: ئەوزارێکە لەگەڵ{وێنە} بە هیچ شێوەیەك جیاوازی نییە، ئەمەش صابری چەندین جار بەکاری هێناوە لە هۆنراوەکانی. تەنیا ئەوەندە نەبێ کە لە پاشی دا پاشکرێك دەردەکەوێ ئەویش(ی)یە.

لەم جۆرەش لە هۆنراوەکانی صابری زۆرن وەك:.

(پەشێوم وینەی قەیس عامیری) (ناوم (نەجمەدین) لەقەب (صایری)) دص(ل٢٢٩)

لێچوو/صابری لەوچوو/ قەیس عامیری ئەوزار/وێنەی ڕووی لێکچوون/نییە

ج-بەوێنەی: ئەوزارێکە لەگەڵ {وێنە} بە هیچ شێوەیەك جیاوازی نییە، ئەمەش صابری چەندین جاربەکاری هێناوە لە هۆنراوەکانی. تەنها ئەوەندە نەبێ کە لە پێشیدا پێشکرێك دەردەکەوێ ئەویش (بە) یە. لەم جۆرە لە هۆنراوەکانی صابری لە زۆر دێڕیدا دێتە بەرچاو:

(بە وێنەی یاقوب بە جامەی یوسف) (فەرەح دا وەدڵ (مع التأسف)) دص(ل٢٣٨)

لێچوو/شاعیر لەوچوو/یاقوب ئەوزار/بەوێنەی ڕووی لێکچوون/جامەی یوسف

٥-ڕەنگ: بەواتای جۆردێت، شاعیرانی کورد وەکو ئەوزار بەکاریان هێناوە، کە دەڵێن لە ڕەنگی ئەوە واتە دووشتە کە یەك جۆرن، نەك ڕەنگیان لە سووری یا لە سەوزی وەکویەك بێت،بەم ئەوزارەش بەواتای (وەکو)دێت، لەم جۆرە ئەوزارە لە هۆنراوەکانی صابری چەند جارێك بەدەرکەوتووەوەك:

(بە زاهیر ڕەنگی ئەییوبی ، بە باتین جەنگ و ئاشوب)

بە سورەت حەزرەتی موسی بە سەنعەت سامری تا کەی) دص(ل١٩٤).

وێنەی١: لێچوو/(کەسی نادیار) لەوچوو/ئەییوبی ئەوزار/ڕەنگی.

وێنەی٢: لێچوو/موسی لەوچوو/سامری.

٢-ئەو ئەوزارانەی لە بنچینەدا ووشەی عەرەبین: ئاشکرایە ڕۆشنبیری شاعیرانی دێرین ڕۆشنبیری مزگەوت بوو کە بریتیی بوو لە زانستە عەرەبییەکان یەکێك لەو زانستانەش ڕەوانبێژیە ئەمەش بووە مایەی ئەوەی شارەزایی یەکی باش لەم زانستە وەرگرن و لە ڕەوانێژی کوردی بەکاری بهێنن لەوانە گەلی ئەوزاری لێکچواندنی عەرەبیان وەرگرتووەوە لە شیعری کوردی دا بەکاریان هێناوە.

وەك:{میسل-شەبەهی-عەینی-نظیر-شکلی-صورەت} . بەڵام ئەو ئەوزارانەی کە صابری بەکاریانی هێناوە. ئەمانەن: ١-شبە{شبە، شوبهی، شبیهی ..هتد} .٢-عینی. ٣-{مثالی ، میسلی ..هتد}٤- سورەت .

١-شبە: ئەم ئەوزارەش بە چەند شێوەیەك لە هۆنراوەکانی صابری دا دەبینرێت:.

أ-شبە: ئەوزارێکە لە زمانی عەرەبی وەرگیراوە بەواتای (مثل)دێت، لە ڕەوانبێژی عەرەبی دا دەکەوێتە ڕیزی ئەو ئەوزارانەی کە بەر ناو دەکەون، لە کوردی دا بەرامبەر بە (وەکو) دێت، دەتوانین بڵێن صابری ئەم ئەوزارەی لە ڕەوانبێژی عەرەبی وەرگرتووەوە بە چەندین شێوە بەکاری هێناوە، لەم جۆرە تەنها لە یەك دێڕە هۆنراوەی صابری بەدی دەکرێت، ئەویش لە هۆنراوەی (سکالاّ) یە:

لەم دێڕە صابری زوڵفی یارەکەی چواندووە بەشانە کاتێ لەسەر ڕووخساری هاتۆتە خوارەوە، واتە کاتێ صابری دەیەوێ لە خەت و خاڵی یار لە ڕووخساری بگەڕێ زوڵف وەکو شانە لێ دێت .

((صابری) کێیە لە بەحسی خەت و خاڵی دەم بدا

جار جارێ (شبە)ی شانە زوڵفەکەی تاتا دەکا)دص(ل٥٥)

لێچوو/زولف ئەوزار/شبە لەوچوو/شانە ڕووی لێکچوون/تاتا دەکا.

ب-شوبهی: (تا نەسوتێنن لەشی خۆیان هەوادارانی ڕووت

شوبهی پەروانە لە خەوفی عەشقی تۆ نابن"خلاص") دص(ل١١٣)

لێچوو/هەوادارانی ڕووت لەوچوو/ پەروانە ئەوزار/شوبهی ڕووی لێکچوون/تانەسوتێن

ج-شبیهی: (سەبرو ئارامم نەماوە (واو، قاف، ئەلف، ڕێ

خانە بێزارو زەبونم شبیهی (شین و، یێ و، تێ)) دص(ل٢٣٢)

لێچوو/خانەبێزارو زەبونم لەوچوو/شین و،یێ و،تێ ئەوزار/شبیهی ڕووی لێکچوون/نییە.

٢-عەینی: ئەم ئەوزارە"لە وشەی (العین)ی عەرەبی وەرگیراوە کە واتای خودی شتەکە دەگەیەنێ.

وەك بڵێی: هەمان پیاو خۆی هاتەوە. ئەم ووشەیە شاعیرانی کورد سوودیان لێ بینیوەو وەکو ئەوزارێك بەکاریان هێناوە بەواتای (وەکو) بەڵام عینی زیاتر نزیکی شتەکان لەیەك دەگەیەنێ بەڕادەیەك وەکو یەك شت بن و جیاوازی نێوانیان بە ئاشکرایی هەستی پێ دەکرێ".(٤٣) صابری بەڕادەیەك زۆر ئەم ئەوزارەی بەکارهێناوە.

(عەکسی گوڵی روومەتی تۆی دی بەشەر) (بۆیە سروشکی بووە عەینی گوڵاب) دص(ل٦٢)

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

لێچوو/سروشکی ئەوزار/عەینی لەوچوو/گوڵاب ڕووی لێکچوون/نییە .

٣-مثالی: ئەم ئەوزارەش بەچەندین شێوە لە هۆنراوەکانی صابری دا دەبینرێت:.

أ-مثالی: ئەوزارێکە لە ڕەوانبێژی عەرەبی وەرگیراوە بەرامبەر بە(وەك)لە کوردی دادێ کۆکراوەکەی (امثال) دێت بەواتای(الشبه، النظیر)دێت لە زمانی عەرەبی دا دەکەوێتەخانەی ئەو ئەوزارانەی کە بەر ناو دەکەون.(٤٤)

صابری ئەم ئەوزارەی لەڕەوانبێژی عەرەبی یەوە وەرگرتووە،وەبەچەندین شێوەبەکاری هێناوە.

(دەبینی ڕەنگی زەردم بۆچ ئەپرسی حاڵی دەردی من

کە بێ شەوقم (مثالی) دالیەی بێ خاوەن و چەرداخ) دص(ل٧٩)

لێچوو/ڕەنگی زەردم لەوچوو/دالیەی بێ خاوەن وچەرداخ ئەوزار/مثالی ڕووی لێکچوون/نییە

ب-میسلی: (ناس"انتظار"ە دائم) (میسلی ئازانی - صائم-) دص(ل١٦٠)

لێچوو/ناس لەوچوو/ئازانی-صائم- ئەوزار/میسلی ڕووی لێکچوون/نییە

ج-میسالی: صابری ئەم ئەوزارەی لە ڕەوانبێژی عەرەبی یەوە وەرگرتووە، بەم شێوەیە بەکاری هێناوە.

(سەد کەرەتم دەربکەی و دێمەوە) (تۆ کە میسالی عەسەل و من (ذباب)) دص(ل٦٣)

وێنەی١: لێچوو/تۆ لەوچوو/عەسل ئەوزار/میسالی، وێنەی٢: لێچوو/من لەوچوو/ذباب

٤-سورەت: ئەم جۆرە لە (الصوره)ی عەرەبی یەوە وەرگیراوە، بەواتای(وێنە)یە کە لە زمانی کوردی دا بەرامبەر بە وشەی(وێنە)و، یەکێکە لە ئەوزارەکانی تایبەت بەزمانی کوردی کەچی لە زمانی عەرەبییەوە وەرگیراوە وەکو ئەوزار بەکارهاتووە. صابری لە چەندین دێڕ بەکاری هێناوە.

(ئەی بە سورەت ماهی تابان و بە باڵا عەرعەری

ئەی بڕۆت شمشێری بڕان و بە موژگان نەشتەری) دص(ل٢٨٤)

وێنەی١: لێچوو/ماهی تابان لەوچوو/بەباڵا عەرعەری ئەوزار/سورەت ڕووی لێکچوون/نییە

وێنەی٢: لێچوو/بڕۆت لەوچوو/شمشێر ، وێنەی٣: لێچوو/موژگان لەوچوو/نەشتەری

٣-ئەو ئەوزارانەی لە بنچینەدا ووشەی فارسین: ئەم ئەوزارانە بەهۆی خوێندنی دیوانی شاعیرانی فارسی لە مزگەوتەکاندا شاعیرە کوردەکان شارەزاییەکی تەواویان لە زمان و ئەدەبیاتی فارسی وەردەگرت.

بۆیە زۆر جار ووشەی فارسیان تێکەڵ بە شیعرەکانی خۆیان دەکرد جا دەبینین شاعیرانی کورد هەندێ ئەوزاری فارسیان وەرگرتووەو لە شیعرەکانیاندا بەکاریان هێناوە. وەك:{ماننند(مانەند)-وەش}.

بەڵام شاعیر صابری تەنها{مانەند}ی بەکارهێناوە. ئەویش زیاتر لە (١٧) دێڕە شیعرەدا .

مانند(مانەند):"ووشەیەکی فارسییە لە چاوگی (مانستن و ماندن) وەرگیراوە بە واتای وەکو، وێنەی (مانستن واتە لێکچوون) (ماندن واتە مانەوە و لێکچوون، چاوەڕوان کردن)، مانند لە فارسیدا وەکو، ئەوزارێك بەکارهاتووە، بۆ بەستنەوەی ئەم سەرو ئەو سەری لێکچواندن. شاعیرانی کوردیش ئەم ئەوزارەیان لە ئەدەبی فارسییەوە وەرگرتوە وەکو ئەوزارێك بەکاریان هێناوە".(٤٥) بەم شێوەیە لە هۆنراوەکانی صابری دەردەکەوێت:(کەسێ مانەندی پەروانە نەسووتا بێ پەڕو باڵی)

(لە سۆزی جەرگی سووتاوو دڵی من کەی ئەبێ حاڵی)دص(ل٢٠١)

لێچوو/کەسێ لەوچوو/پەروانە ئەوزار/مانەندی ڕووی لێکچوون/نەسووتا بێ پەڕو باڵی.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

٤-ئەو ئەوزارانەی لە بنچینەدا ووشەی هاوبەشی(كوردی وفارسی)ن: ئەو ئەوزارانەی كە هاوبەشن لە نێوان زمانی كوردی و فارسی پێك دێت لە چەند ئەوزارێك "ئەویش بە هۆی ئاشنابوونی شاعیرانی كورد بە ئەدەبیاتی فارسی. ئەو ئەوزارانەش بەگشتی واتای لەیەكچوون دەگەیەنن بۆیە شاعیرانی كوردو فارس وەكو ئەوزار بەكاریان هێناون و لێكچواندنیان پێ دروستكردوون، ئەو ئەوزارانەش
وەك:(چوون-چو-ئاسا)".(٤٦)

١-ئاسا:پاشگرێكە دەچێتە سەرناوو دەیكات بە لەوچوو واتای(وەكو) دەگەیەنێ بەرامبەر بە(مثل)ی عەرەبی. ئەمەش لەزمانی فارسی وكوردی داهەیە. واتە ئەوزارێكی هاوبەشە و شاعیرانی هەردوو زمان بەكاریان هێناوە، هەمیشە لەدوای لەوچوودا دێت. بۆ نموونە مەحوی شاعیر دەڵێت:

(لەگن پشكووتنی غونچەی دەمی، وەك گوڵ، سەراسەر گوێم

گوڵی ڕووخساری دەرخا، نێرگس ئاسا، سەر بەسەر چاوم)دم(ل٢٢٣)

لێچوو/سەربەسەر چاوم لەوچوو/نێرگس ئەوزار/ئاسا ڕووی لێكچوون/نییە

لێرەدا مەحوی شاعیر مەبەستی لەم دێڕە شیعرە، ئەویە كە غونچەی دەمی یار دەپشكوێ و قسەیەك دەكا، هەموو گیانم وەك گوڵ دەكرێتەوە و دەبێ بە گوێ بۆ بیستنی ئەو قسەیە. كە گوڵی ڕوخساریشی دەردەخا، هەمووگیانم دەبێ بە چاوو وەك نێرگس مەستی تەماشاكردنی دەبێت. صابری زۆر بە كەمی بەكاری هێناوە:
(عاشقان پەروانە ئاسا سەرف ئەكەن جان و جود

عاقڵان(صابر) گەڵێ گۆششی ئەكەن بۆ(جمع)ی ماڵ)دص(ل١٣٥)

لێچوو/عاشقان لەوچوو/پەروانە ئەوزار/ئاسا ڕووی لێكچوون/جان وجود

٢-چوون: ئەوزارێكی هاوبەشە لەنێوان زمانی كوردی وفارسی دا بەرامبەر بە(نظیر)ی عەرەبی بەكارهاتووە. هەروەها هەمیشە لە پێش لەوچوودا دێت. مەولەوی زیاد لە شاعیرانی تری كوردی بەكاری هێناوە، وەك لەم دێڕەی بە دیاردەكەوێت:-

(گوڵ چوون ڕووی ئازیز نەزاكەت پۆشان) (وەفراوان چوون سەیل دیدەی من جۆشان) دم(ل٥٢٢)

ڕووی ئازیز_سەیل/لێچوو گوڵ_وەفراوان /لەوچوو چوون/ئەوزار نەزاكەت_دیدە /لێكچوون.

تێبینی:.لێرەدا پرۆسەی لێكچواندنە كە بەپێچەوانەیە. چونكە{لەوچوو}كەوتۆتە پێش {لێچوو}وە.

هەروەها دەڵێت گوڵ وەك ڕووی یار بەرگی ناسكی پۆشیوە، وەبەفراو وەك لافاوی چاوی من هاتووەتە جۆش. ئیدی صابری شاعیریش بەم شێوەیە ئەم ئەوزارەی بەكارهێناوە.

(چون غونچەی ئازیز بوسام و گەستم) (بە وێنەی مەستان بەزم ئەلەستم) دص(ل٢٣٨)

لێچوو/غونچەی ئازیز لەوچوو/بوسام وگەستم ئەوزار/چون

****

بەشی سێ یەم: دابەشبوونی لێكچواندن لە هۆنراوەكانی صابری دا .

تەوەرەی یەكەم: جۆرەكانی لێكچواندن بەپێی لایەنەكانی {هۆشی و هەستی}. بەپێی بوونی ئەقڵی و هەستی دوو لایەنەكانی لێكچواندن ئاماژە بۆ ئەو چوار جۆرانەی خوارەوە دەكەین.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

١-لێکچواندنی هەستی بەهەستی: دەربارەی ئەم جۆرە چەندین ڕای جیاواز هەیە هەستیش ئەوەیە "بەر یەك لە پێنج هەستەکانی (دیتن، بیستن، بۆن کردن، تام وچێژ، لێك خشان".(٤٧) هەروەها د-ئیدریس عەبدوڵڵا لە کتێبی (شێواز) بەم شێوەیە بەرامبەری ئەم جۆرە دەدوێت"هەردوو بنەڕەتە سەرەکییەکانی لێکچواندن لێچوو و لەوچوو لەوانە دەبن، کە دەبینرێن، یان دەبیسترێت، یان بۆنیان دەکرێت، یان چێژ دەبەخشن، یاندەگیرین، جا یان هەموو ئەو سیفەتانە یان تێدا دەبێت، یانیش یەك، یان زیاتر لە یەکێ لەو سیفەتانە یان تێدا دەبێت."(٤٨) عەزیز گەردیش دەڵێت:"شتی هەستی ئەوەیە کە بەر فەرمانی هەستێك یا پتر بکەوێ، ئەبێ ئەوشمان لەبەر چاو بێت کە زاناکانی پەروەردە سەلماندوویانە کە تا ژمارەیەکی پتر لەو هەستانە بکەونە کار لە ناسین و فێربوونی شت، ئەو شتە باشتر ئەچێتە دڵەوە".(٤٩) هەژار فەقێ سلێمانیش ئاماژە بۆ ئەوە دەکات و دەڵێت:"واتا لەم جۆرەدا چوێنراو و پێچوێنراو هەستی بن، مەبەست لەم جۆرە ئەوەیە کە هەردوو لایەنە کە هەستیان پێ بکرێ و بەر یەکێك لە پێنج هەستە دیارەکە بکەون، واتا لەم چواندنەدا (چوێنراو و پێچوێنراو) هەستپێکراوبن"(٥٠). واتە لێکچواندنی هەستی بە هەستی هەردوو بنەما سەرەکێکە (لێچوو و لەوچوو) لە چوار چێوەی هەست بەدەرناکەون. وەك چۆن لەم دێڕە دەردەکەوێت:(یاخودا دینم قەوی کەی نەفس نابوودو نەوی کەی

نەفس وەك مێشوولە وابێ تاعەتم مانەندی باد) دص(ل٨٢)

لێرەدا بۆ دوو جار لێکچواندن کراوە هەردوو جارەکەش هەر لە نیوە دێڕی دووەمە، بەڵام ئەوەی ئێمە مەبەستمانە زیاتر وێنەی دووەمە چونکە لەگەڵ ئەم جۆرە زیاتر دەگونجێ .

وێنەی١:لێچوو/نەفس، لەوچوو/مێشوولە، ئەوزار/وەك، ڕووی لێکچوون/نابوودونەوی، ١-هەستی بە هۆشی

وێنەی٢:لێچوو/تاعەتم، لەوچوو/باد، ئەوزار/مانەندی، ڕووی لێکچوون/قەوی ، ٢-هەستی بە هەستی.

یان دەڵێت:(ئاخ لە دەس نەفسی لەئێمە ، تابیعی دێوی رجیمە

لائیقی ناری جەحیمە ، تابیعی فیسق و فەساد) دص(ل٨٠)

لێرەشدا بۆ دووجار لێکچواندن کراوە هەردوو جارەکەش هەر لە نیوە دێڕی دووەمە، بەهەمان شێوە ئەوەی ئێمە مەبەستمانە وێنەی دووەمە چونکە لەگەڵ ئەم جۆرە دەگونجێ .

وێنەی ١: لێچوو/نەفس لەوچوو/دێوی ١-هەستی بە هۆشی.

وێنەی ٢: لێچوو/نار لەوچوو/فیسق وفەساد ٢-هەستی بە هەستی

٢-هۆشی بەهۆشی: لێکچواندنی هۆشی بەهۆشی، بە چەندین شێوەو جۆری تریش بەکارهاتووەو ووتراوە، وەکو {ژیری بەژیری، یان ئەقڵی بەئەقڵی}، د-ئیدریس عبدوڵڵادەڵێت مەبەست لە ئەقڵی بە ئەقڵی ئەوەیە "دوو بنەڕەتەکان (لێچوو و لەوچوو)بە ئەقڵ دەرکیان پێ دەکرێ، بەڵام بەر هیچ یەکە لە هەستەکان ناکەون، وەکو{ڕا، ڕەوشت، بەخت، هیوا، زانست، زیرەکی، ئازایەتی، تورەیی، نەرم و نییانی } کە واشبێ لێرەدا چ لێچووو چ لەوچوو دەبێ ئەقڵی بن و بەر هیچ یەکە لە پێنج هەستەکان نەکەون".(٥١) هەر دەربارەی ئەم جۆرە "ئەمەش یەکێکە لەو بابەتانەی کە پێویستی بە تواناو بیرکردنەوەیەکی باش هەیە کە هەردوو لا ژیری بن، بەواتا هەردوولای چواندەکە بە هۆی هیچ کام لە هەستەکانەوە درکی پێ نەکرێت، بەڵکو لەڕێگەی عەقل و ئاوازو ژیرییەوە درکی پێبکرێت، وەك چواندنی زانست بە ژیان و نەزانین بە مردن".(٥٢)

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

هەروەها مامۆستاعەزیز گەردی وا ئاماژەی بۆی دەکات"شتی ژیری ئەو زاهیرە نفسییانە ئەگرێتەوە کە ناکەونە چەنبەری دەسەلاتی هەستەکانەوە. وەکو (زیرەکی، چالاکی، زانین، هێمنی، ئازایەتی، توڕەیی) وەکو بلێ: (هێمنی پیاوەتییە) هەردووکیان شتی ژیرین، یا وەکو(درۆ بێ ئابڕوییە) ئەوانەش هەردووکیان شتی ژیرین".(٥٣) بۆ ئەم بابەتەش دەڕوانیینە ئەم نموونەجوانەی صابری :

(تێکەڵ بکە ماچێك و جنێوێك موتەساوی) (ماچت شەکەرەو لەفزو چنێوت گوڵ و وەردە)دص(ل١٨٤)

لێرەدا بۆ دووجار لێکچواندن کراوە هەردوو جارەکەش هەر لە نیوە دێڕی دووەمە، بەلاّم ئەوەی مەبەستمانە وێنەی دووەمە، چونکە بنەمای یەکەم کە لێچووە کە ئەویش هۆشی یە، هەروەها بنەمای دووەم لەوچووە بە هەمان شێوە هۆشی یە. <u>وێنەی١:</u> لێچوو/ماچت لەوچوو/شەکەرە. ١-هۆشی/هۆشی

<u>وێنەی٢:</u> لێچوو/لەفزوچنێوت لەوچوو/گوڵ و وەردە ٢-هەستی/هۆشی

<u>٣-هۆشی بە هەستی:</u> ئەم جۆرە لە لێکچواندن هەر یەکێك لە نوسەران بەشێوەیەك بۆی دەچن. بۆ نموونە مامۆستا عەزیز گەردی وا باسی دەکات "شتی ژیری ئەوەیە کە تەنها بە هۆش و بیرو لێکدانەوە بزانرێ و نەکەوێتە بەر پەلی هیچ یەکێ لە هەستەکانەوە، جا لێرەدا شتێکی ژیری بەشتێکی هەستی ئەچوێنرێ، ئەمەشیان زۆر بەتین و بەهیزە، چونکە لێچوو کەشتێکی ژیرییەو هەستی پێ نا کرێ لەگەڵ لەوچوو کە شتێکی هەستییە بەرامبەر یەك ئەکرێن".(٥٤)

د-ئیدریس عەبدولا دەڵێت:"ئەوەیە: لێچوو ئەقڵی و لەوچوو هەستی بێت ، ئەمەش لەبەر ئەوە پەنای بۆ دەبرێت، تا ئەوشتە ئەقڵییەی نادیارەو بەگشتی خراوەتە ڕوو بە شتێکی هەست پێکراو ببەسترێتەوە، بۆ ئەوەی واتاکەی زیاترو جوانتر دەربکەوێت، وەکو ئەوەی ئازا بەشێرو دڕندە بە گورك و زانست بە ڕووناکی و بەم شێوەیە ئەقڵییەکان بەهەستییەکان بچوێنرێت".(٥٥) موحسین گەردی بۆ ئەم جۆرەی لێکچواندن دەڵێت:"ئەوەیە بە بیرو هۆش لێکدانەوە بزانرێ، وەك:{ بڕواو، ئابڕو، درۆ، ڕاستی، زیرەکی، هێمنی، هێوری، ئازایەتی، توڕەیی } یان ئەوشتە ئەفسانەییانە کە تەنها بە خەیاڵ بوونیان هەیە".(٥٦) کەچی هەژار فەقێ سلێمان دەربارەی دەدوێت:"لەم جۆرەیان دا چوێنراو ژیرییەو پێچوێنراو هەستییە، واتا ژیرییەك بەهەستییەك دەچوێنرێ".(٥٧) واتە دەگەینی بەوەی کە لێرەدا لێکچواندنە کە دەبێت بەم شێوە یە بێت لێچوو (ووشەیەکی هۆشی)بێت و لەوچووش (ووشەیەکی هەستی) .

نموونە لە هۆنراوەکانی صابری بۆ ئەم لێکچواندنە لەم دێڕە دەردەکەوێت:

(ئەگەر خالیس نەبی نیەت بەتاڵە زیکرو جمعیەت

بەرەنگ ئەیوب خاسیەت بەباگن خویی دەجالی) دص(ل٢٠١)

لێرەدا بۆ دوو جار لێکچواندن کراوە هەر دووجارەکەش هەر لە نیوە دێڕی دووەمە ، بەلاّم ئەوەی مەبەستمانە وێنەی دووەمە، چونکە لەگەڵ ئەم جۆرە دەگونجێ، لێرەدا لێچوو هۆشی یەو لەوچووش هەستی یە. <u>وێنەی ١:</u> لێچوو/کەسی نادیار لەوچوو/ئەیوب ئەوزار/ڕەنگ ١-هۆشی/هۆشی

<u>وێنەی ٢:</u> لێچوو/کەسی نادیار لەوچوو/خویی دەجالی ٢-هۆشی/هەستی

یان:(بێ یادی خودا عومر بەزایع مەدەسۆفی) (شێرانە لەگەڵ ڕێوی نەفسا لە غەزابە) دص(ل١٧٥)

لێچوو/ ڕێوی لەوچوو/نەفس هۆشی/هەستی ئەوزار/نییە ڕووی لێکچوون/غەزابە

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

شاعیر لێرەدا دەروونی بە ئاژەڵی ڕێوی چواندووە، ئەم جۆرە ئەگەر لێکچواندنێکی هۆشی بە هەستی یە، بەڵام لە هەمان کاتیش دا لێکچواندنێکی ئاوەژووە، چونکە لەوچووکە "ڕێوی"یە کەوتۆتە پێش لێچوو کە "نەفس"ە.(٥٨)

٤-هەستی بە هۆشی: نوسەران هەر یەکێك بەشێوەیەك لەسەر ئەم جۆرە دەدوێن لەوانە هەژارفەقی سلێمان دەڵێت:"لەم جۆرەیاندا چوێنراو هەستییەو پێچوێنراو ژیرییە،واتا هەستییەك بەژیرییەك دەچوێنرێ".(٥٩) مامۆستا عەزیز گەردی بە شێوەیەکی تر بۆی دەچێ و دەڵێت:"ئەوەیە کە شتێکی هەست پێ کراو بە شتێکی وا بچوێنرێ کە زەینی بێت و نەکەوێتە بەر هیچ هەستێکەوە".(٦٠)   د-ئیدریس عەبدوڵلا وا ئاماژەی بۆ دەکات و دەڵێت:."ئەم لێکچوواندنە، کە لێچووی هەستی و لەوچووی ئەقڵی بێت".(٦١) نموونە لە هۆنراوەکانی صابری بۆ ئەم جۆرە دەروانینەئەم دێڕە شیعرە:

لێرەدا "صابری پێی وایە"نەفس"دەبێتە هۆی یاخی بوون و دوور کەوتنەوە لە خودا، لەلای دا هەر"نەفسە" وا دەکات نزیك بینەوە لە ڕێگاکانی شەیتان".(٦٢)

(صابری نەفسی خەبیس و دز دەستەکی شەیتانی پیس

ڕێویە گەر تۆ بەشێری "صوم" بۆی دێیە جیهاد) دص(ل٨٢).

لێچوو/نەفسی صابری   لەوچوو/ڕێوی   ئەوزار/نییە   ڕووی لێکچوون/نییە

"نەفس"لێرەدا بە خەبیس و تۆمەتبار و دز دا دەنێ، کە ئەمانەش ئەتواری شەیتانە، "ڕێوی" ناوە، سیمبوڵی پیسی و خیانەت و لەهەمان کاتدا ترسنۆکی یە، واتە"نەفس"وەکو ڕێوی زوو هەڵدێ ئەگەر تۆ بەشێری ڕۆژوو گرتن ڕوو بە ڕووی بیتەوە. واتە لێرەدا لێچوو هەستی یەو لەوچووش هۆشەیە.

لەوێنەیەکی تردا دەگەڕێتەوە لای گورگ، کە ڕمزی بەهێزییە:

(گورگی نەفسم خستە ناو "اغنام"ی عومری خۆمەوە

ڕەنجەڕۆ خۆم وا بە جارێ عومری گەنجیم دا بەباد) دص(ل٨١)

لێچوو/نفس لەوچوو/گورگە ، لێچوو/صابری لەوچوو/اغنام   ئەوزار/نییە   ڕووی لێکچوون/نییە

نەفس لێرەدا گورگە و تەمەنی"صابری"ش ئەو مەڕو ماڵاتەیە، کە گورگ هەوڵی کوشتنیان دەدات ، هەر ئەو گورگە دەبێتە هۆی بە فیڕۆ دانی تەمەنی گەنجێتی"صابری".   لێرەدا شاعیر هاتووەو دوو جار لێکچواندنی بە دیارخستووە لەم دێڕە شیعرە. مەبەستمان لە وێنەی یەکەمە کە لێچوو هەستییە و لەوچوو هۆشی یە.

تەوەرەی دووەم:.لێکچواندن بە پێی شێوەی دروست بوونی لە هۆنراوەکانی صابری دا.

١- لێکچواندنی ئاسایی:ئەم جۆرەپێك دێت لە دەرکەوتنی هەر چوار بنەماکان یان هەردوو بنەما سەرەکییەکان، وەك لەم نموونەیە دەردەکەوێت:{شێرکۆ دەڵێی شێرە لە ئازایەتی دا} .

{لێچوو/شێرکۆ } {لەوچوو/ شێرە} {ئەوزار/دەڵێی} {ڕووی لێکچوون/ ئازایەتی دا }

ئەم جۆرەش هەموو جۆرەکانی سەرەوە دەکرێتەوە...لە هۆنراوەکانی صابری بە زۆر دەردەکەوێ.

وەك لەم نموونە یە: (بیستومە کە پرسیویە لە ئەحواڵی نەخۆشم

لەوساوە چ خۆشیمە ئەڵێی شاهی بوخارام) دص(ل١٤٧)

لێچوو/شاعیر   لەوچوو/شاهی بوخارام   ئەوزار/ئەڵێ   ڕووی لێکچوون/خۆشی

٢-لێکچواندنی وێنەیی(لێکدراو): ئەوەیە وێنەیەك بە وێنەیەکی تر بچوێنی. هەروەها چەندین ڕاو بۆچوونی جیاواز هەیە، لەوانە: مامۆستا عەزیز گەردی دەڵێت:"لەم جۆرەدا لە جیاتی ئەوەی شتێك بە شتێکی تر بچوێنرێ، وێنەیەك بە وێنەیەکی تر ئەچوێنرێ. مەبەست لە وێنە ئەوەیە لە چەند پارچەیەکی زۆر پێك هاتبێ و ئەو پارچانە بەڕەنگێکی وا تێك هەڵکشابن کەببوون بەیەك شت و وێنەیەکیان دروست کردبێ".(٦٣) هەژار فەقی سلیمانیش دەڵێت:"ئەم جۆرە یەکێکە لە جۆرە هەرە گرنگەکانی چواندن بەو هۆیەی شاعیر لێرەدا وەك وێنە کێشێك دەر دەردەکەوێت، نووسین و بۆ هاتنی ئەم جۆرە تەکنیکە کات و ساتێکی دەوێت و وردبینییەکی خۆڕسکانەش دەوێت".(٦٤) شاعیری ناودار عەلی پاپیر ئاغا(کەمالی)لەم دێرە شیعرەی بە ئاشکراو ڕوون دیارە لێکچواندنێکی وێنەیی دروست کردووە لە نێوان دەرکەوتنی یارەکەی و دەرکەوتنی مانگ، بەڵام لەگەڵ هەموو ئەو جوانییەی ماه ،

جوانی یارەکەی پەسەند دەکات دەڵێت: کە مانگ ئالای سپی هەڵدا پاش چواردە ڕۆژ هەوڵدانی بۆ سەرکەوتن بەسەر جوانی یاری شاعیر ، کەچی لەکۆتایی دا دان بەشکستی خۆی دەنێت کاتێ دەڵێت:.

(مانگی نوێ بۆیە هەموو شەو زیاد ئەکا و ئەشنێتەوە

تا جەماڵی هەروەکو ڕووی تۆ بڕازێنێتەوە)

(کاتێ بوو بە چواردەهەم شەو تێ ئەگا نابێ بەڕووت

جا لە داخا وردە وردە کەم ئەکاو ئەتوێتەوە) دل(١٩٥)

هەروەها دەربارەی ئەم جۆرە لە لێکچواندن دا، د-ئیدریس عەبدوڵلا دەڵێت:"ئەو لێکچواندنە یە، کە لە سەرشێوەی تابلۆیێکە وێنەی زیاتر لە شتێك دەکێشێ. کە وابێ: لێکچواندنی تەمسیلی ئەوەیە کە ڕووی لێکچوونەکەی لە چەند شتێکەوە وەرگیرابێ. چونکە دوو وێنە کۆکراونەتەوە".(٦٥) کەچی موحسین گەردی دەڵێت:"ئەوەیە چەند شتێکی ئاوێتە کراو بچوێنی بە چەند ئاوێتە کراوی تر لە بەر هاوبەشی لە سیفەتدا".(٦٦) شاعیران پێوستیان بە بیرو ئەندێشەی زۆر هەیە بۆ گوزارشت کردنی بەم شێوازە: ڕوونکردنەوەی واتاو مەبەست بە چواندنی وێنەیەك بە وێنەیەکی تر لە لایەك ، لە لایەکی تر بۆ ڕوونکردنەوەو پێشاندانی مەبەست واتا، بە چواندنی تێکڕای وێنەیەك بەوێنەیەکی تر. نموونەی ئەم جۆرەش لەشیعری صابری دا زۆر و بەرچاوەو وێنەکانیشی ناوازەو دەگمەنن.

("صابری"یە عقووب ئەگەر چی "هیجر"ی یوسفی کوێری کرد

حەمدو سەبری کرد بە عادەت یووسفی بۆ هاتەوە) دص(ل١٧٨)

لێچوو/صابری لەوچوو/یەعقوب ئەوزار/نییە ڕووی لێکچوون/ هیجر ی یوسفی کوێری کرد

لێرەدا شاعیر هاتووەو دوو وێنەی بەیەکتری چواندووە. وێنەی دووری یاری صابری پاشان هاتنەوەی لەدوای چاوەڕوانییەکی زۆرەوە چواندووە بە وێنەی ژیانی پێغەمبەر یەعقوب و چاوەڕوانی لەتاو گەڕانەوەی یوسفی کوڕی بۆی .

٣-لێکچواندنی پەسەندیدە{المفضل}: بۆ ئەم جۆرە لە لێکچواندن عەزیز گەردی وا پێناسەی دەکات:"وا ئەبێ ئەوکاتەی کە ئەتەوێ شتێك بە شتێك تر بچوێنی لێچوو پەسەندتر بکەی لە لەوچوو".(٦٧) هەژار فەقێ دەڵێت:"ئەم جۆرە لە دروستبووندا لێکچواندنێکی ئاساییە، بەڵام لە دوای دروستبوونی شاعیر پەشیمان دەبێتەوە

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

لەوەی کەوتی، دەربڕینێکە دەری دەخات کە چوێنراو لە پێچوێنراو پەسەندترە، لەم جۆرەدا شاعیر شتێك بە شتێکی تر دەچوێنێ، لە دواییدا دەگەڕێتەوەو جوێنراو لە پێچوێنراو پەسەندتر دەکات، واتا هەر چەندە چوێنراو کە لە بنەڕەتدا سیفەتەکەی لاوازترە لە پێچوێنراو، بەلاّم چوێنراو بە باشترو پەسەندتر دادەنێت لە پێچوێنراو".(٦٨)

هەروەها موحسین ئەحمەد گەردی لە کتێبەکەی دا دەڵێت ئەوەیە:"لە جیاتی ئەوەی شتێك بە شتێکی تری هاوبەش لە سیفەتدا بە یەکتر بچوێنی، هەستی چوێنراو لە پێ چوێنراو بە پەسندترو بالاّتر بزانی، هەروەها درێژە بە قسەکانی دەدات و دەڵێت:ئەم چواندنە لە لایان زیادە ڕەوی و بەرزکردنەوەی بۆ سەرووی پێ چوێنراو زۆر لە چواندنی پێچەوانە نزیکە، بەلاّم هەر یەك بە شێوازی خۆی"(٦٩).

وەك لەم دێڕەی شاعیر (نالی) دەردەکەوێت:.

(لەخەوفی طەلْعەتی ، ڕۆژ هەر وەکو شێت) (بە ڕوو زەردی هەلاّت و کەوتە کێوان) دن(ل٣٢١)

لێچوو/ ڕوو لەوچوو/ ڕۆژ ئەوزار/نییە ڕووی لێکچوون/نییە

لێرەدا نالی (شاعیر) ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە ڕووی یارەکەی پەسەندترە لە لای ئەو لە ڕۆژ , بۆ یە ڕۆژ لە ترسا هەلاّت و کەوتە کێوان , هەروەها لێکچواندنێك دەکات لە نێوان ڕووناکی ڕووی یارەکەی و ڕووناکی ڕۆژ. نموونەی ئەم جۆرەش لە شیعری صابریدا زۆر بەر چاوەو وێنەکانیشی ناوازەو دەگمەنن .

تۆ کە دەرکەوتی مەه و ئەستێرە شەو نووریان نەما

ڕۆژ کە مەیلت بێ لە مەحبوبان ئەسێنی خەرج و باج) دص(ل٧٤)

لێچوو/تۆ لەوچوو/مەه و ئەستێرە ئەوزار/نییە ڕووی لێکچوون/نییە

یان:(خوڕ ڕەنگی نییە عاجزو داماوە لە کێوا) (ئەڵبەت قەمەری ڕوومەتی تۆی دیوە لە شێوە)دص(ل٥٠)

لێچوو/ ڕوومەتی تۆی لەوچوو/ خوڕ ئەوزار/نییە ڕووی لێکچوون/نییە

٤- <u>لێکچواندنی ئاوەژوو(لەخۆگر)(پێچەوانە):</u> بۆ پێناسە کردنی لێکچواندنی ئاوەژوو، موحسین ئەحمەد گەردی لە کتێبی بەهاری ڕەوانبێژی دەڵێت: "لێکچواندنی ئاوەژوو، واتە چواندنی پێ چوێندراو بە چوێنراو، بە جێگۆڕکێ و پێچەوانە کردنیان بۆ زیادە ڕەوی لە مەبەست و مانا".(٧٠) ئیدریس عەبدوڵلاّ لە کتێبی لایەنە ڕەوانبێژییەکان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا دەڵێت:"بریتییە لەوەی لێچوو بکرێ بە لەوچوو، بە بیانووی ئەوەی ڕووی لێکچوون لە ئەوەدا بەهێزترو دیارترە. دیارە ئەم جۆرە لێکچوواندنەش گرنگی تایبەتی هەیە و بە لای هەندێ لە ڕەوانبێژان (ئەم وێنە لێکچواندنە مانا بەهێز دەکات). بۆ لێکچوواندنی هەڵکەڕێنراوە مەرج هەیەو پێوەرێکی مەنتیقی و جەمالی هەیە، ئەوە وا دەکات بزانرێت، کامە لێکچوواندن هەڵکەڕێنراوەیەو کامەیان ئاساییە".(٧١) عەزیز گەردیش بۆ ئەم جۆرەی لێکچواندن وا دەڵێت:"ئەویە کە لێکچواندنە کە وەربگێڕین، واتە لێچوو بکەین بە لەوچوو بەو لەوچوو بەنیازەی کە لێکچوونە کە لەوجوان و بەهێزترە تا لە لەوچوو، ئەمەشیان زادەی هووشەکارییە کە لە دوولاوە دەرئەکەوێ، وا پێشان ئەدا کە لێچوو بەتین و تەوژم ترە لە لەوچوو دەربارەی لێکچوونە کە کەرچی لە ڕاستیش دا وانی یە. هەروەها بایەخ دان بە لەوچوو چ لە بارەی واتاوە چ لە بارەی رووخسارەوە بێت ".(٧٢)

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

ڕایەکی تر هەیەو دەڵێت"ئەم لێکچواندنە پێچەوانەی لێکچواندنی ئاساییە، چونکە چوێنراو و پێچوێنراو جێگۆڕکێ دەکەن. واتە لە بنچینەدا سیفەتە زۆرە کە هی پێچوێنراوە، بەڵام لەم چواندنەدا بەپێچەوانەوە وا دەردەکەوێت کە سیفەتی چوێنراو زیاترە، بۆ ئەمەش وێنەیەکی هونەریی جوان دروست دەبێت".(٧٣) لێرەدا دەتوانین بەڵێین لێکچواندنی ئاوەژوو ئەو جۆرەیە کە بە پێچەوانەی جۆرەکانی لێکچواندنە بە شێوەیەکی نا ئاساییدا دەرێژرێت پێچەوانەی لێکچواندنی ئاسایی یە، واتە لەوچوو دەکەوێتە پێش لێچووەوە، ئەمەش زۆر جار تەنها بۆ توانایی شاعیرو جوانکارییەو هەروەها کاریگەرو چالاکی یەك دەخاتە مێشکی خوێنەرەوەو وای لێی دەکات چێژێکی زیاتر وەر بگرێت. جوانترین نموونەش لەم دێڕە یە:(بەنووری حوسنی تۆ شمس و قەمەر بێ نوور وحەیرانن

غەزال و لەعەل و گەوهەر سێ لە چاوو لێوو رەفتارت)دص(ل٦٤)

لێچوو/چاوو لێوو رەفتارت لەوچوو/غەزال ولەعەل وگەوهەر ئەوزار/نییە ڕووی لێکچوون/نییە.

بە هۆی ڕووناکی تۆوە خۆر و مانگ بێ ڕووناکییە، واتە ڕووناکی کچەکە بەهێزترە لە ڕووناکی خۆرو مانگ، بەڵام لە نیوە دێڕی دووەم پێچەوانەی کردووە لە نێوان شوێنی{لێچوو و لەوچوو} هاتووە

(غەزال و لەعەل وگەوهەر)لەگەڵ (چاو و لێوو ڕفتار)چونکە دەبوایە هەر سێی دووەم لە پێشەوە بواین نەك لە کۆتایی .

<u>٥-لێکچواندنی ناڕاستەوخۆ(نائاشکرا){الضمني}</u> : د.ئیدریس عەبدوڵلا لە کتێبی شیواز دەڵێت: "لێکچواندنێکە لێچوو و لەوچووی ناخرێتە نێو وێنەیەك لە وێنە ناسراوەکانی لێکچواندن، بەڵکو لە دارشتن دا ئاماژەیان بۆ دەکرێ و لە ڕێگەی واتاوە دەزانرێت. هۆی پەنابردنی بۆ ئەم جۆرە لێکچوواندنە بۆ ئەوە دەگرێتەوە، کە ئەو حوکمەی دراوەتە پاڵ لێچوو ئاساییە.".(٧٤) موحسین ئەحمەد گەردی لە کتێبی بەهاری ڕەوانبێژی دەڵێت:"ئەو چواندنە یە چوێنراو و پێ چوێنراوی ڕاستەوخۆ لێ دەرناکەوێ، بەڵکو بە ئاماژەو چەمکی مانا دەناسرێ و پێ چوێنراویش دەبێ بە بەڵگە لەسەر ڕاستی ئەوەی دراوەتە پاڵ چوێنراو. بۆ لابردنی پەردەی گومان لەسەر شتی یەکەم".(٧٥) وەك:شاعیر کامەران موکری:

(ئەگەر چی شەماڵ نەرم و نیانە) (پەڕی گوڵاڵەش هەڵ ئەوەرێنێ)

(چاوی تۆش گەرچی ئازاری گیانە) (بەڵام پریشکی دڵ ئەسووتێنێ) دك(ل٢٧٣)

لێرەدا شاعیر بەشێوەی ناڕاستەوخۆ لێکچواندنی کردووە, لە نێوان بای شەماڵ و چاوی یارەکەی, هەروەها لە نێوان هەڵوەرینی پەڕی گوڵاڵە بە هۆی بای شەماڵ و سووتانی دڵی بە هۆی ئازاردانی چاوی یارەکەی. واتە لێرەدا بە شێوەیەکی ناراستەوخۆ پرۆسەی لێکچواندنە کە ئەنجام دراوە.

بۆ ئەم جۆرەش نموونەی زۆر بە دەست دەکەوێت لە هۆنراوەکانی صابری دا وەك لەم دێڕە شیعرەی:

(ڕۆژێ وتم غونچە لەب مەقسوودی دڵ کەی دێتە جێ

فەرمووی مەگەر وەختێ کە خوێناوی سروشکت بێ بە"شط") دص(ل١١٧)

واتە:مەبەستی شاعیر دەڵێت ڕۆژێ بە خۆشەویستم ووت، لێو غونچەکەی ماچێکم پێ دەبەخشی و مەبەستی خۆشەویستی دڵەکەمە، یاریش وڵام دایەوە، ووتی کاتێ ماچت پێی دەبەخشم کە فرمێسکە خوێناوییەکانت ببێ بە دەریا. لێرەدا شاعیر فرمێسکی بە دەریا لێکچواندووە.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

لێچوو/سروشك لەوچوو/شط

★★

ئەنجام

لێرەدا بەچەند خاڵێك هەوڵ ئەدین ئەنجامی ئەم توێژینەوەیە بەدرخەین:-

١-صابری توانایەکی باشی هەیە لە بەکارهێنانی هونەرەکانی ڕەوانبێژی بە گشتی و لێکچواندن بە تایبەتی.

٢-لە هۆنراوەکانی دا هەر چوار جۆرەکانی ئەوزاری بەکارهێناوە:

أ-ئەو ئەوزارانەی کە لە بنجینەدا وشەی کوردین بریتین لە:{وەك, وەکو, دەڵێی, وێنە، قەد، ڕەنگ، .هتد}.

ب-ئەو ئەوزارانەی کە لە بنجینەدا وشەی عەرەبین بریتین لە:{شبة, مثالی، عینی، سورە ت، ...هتد}.

ج- ئەو ئەوزارانەی کە لە بنجینەدا وشەی فارسین بریتین لە:{مانەند}.

د- ئەو ئەوزارانەی کە لە بنجینەدا وشەی هاوبەشن نێوان کوردی وفارسی بریتین لە:{ئاسا،چوون}.

٣- زۆر ترین ئەوزار کە صابری بە کاری هێنابێ (وەك، وەکو) ە.

٤- صابری لێکچواندنی دوو سەرەی بە کار نەهێناوە لە شیعرەکانی دا.

٥- زۆرترین لێکچواندن کە صابری بەکاری هێنابێ لێکچواندنی ئاساییە .

٦- چەند ئەوزارێك بۆ یەك جار بەکاری هێناوە وەك{ وەکوو، ،،،،،،

٧- لە لێکچواندنەوە بناغەی هونەرێکی دیکەی گرنگی ڕوونبێژییە، کە ئەویش (خواستن)ە. لە هۆنراوەکانی صابریش بە جوانترین شێوە بەکاری هێناوە.

٨-صابری چەند ئەوزارێك بەهیچ شێوەیەك بەکاری نەهێناوە لەوانە:(لەو..ئەکا، لەو..دەکا، لەو..دەچێ).

٩- وشەی سیفەت وەك ڕووی لێکچوون بەکاری هێناوە کەچی لە لای عەرەب وەك ئەوزار بەکاردێت .

پەراوێز

بەشی یەکەم:

١- عەزیز گەردی، ڕەوانبێژی لە ئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، چ دار الجاحظ، ١٩٧٢ز، ل١٤.

٢- هەمان سەرچاوە، ل ١٥.

٣-ژان پۆل سارتر، ئەدەب چییە؟، و، مستەفا غەفوور، چاپخانەی خانی، دهوك، ٢٠٠٩، ل٧٣.

٤- أبي عثمان عمروبن محبوب الملقب بالجاحظ، رسائل الجاحظ (الرسائل الأدبية)، تقديم وتبويب:د.علي بوملحم، ط الاخيرة، دار مكتبة الهلال، بيروت-لبنان، ٢٠٠٤م، ص٥٣.

٥- عەزیز گەردی، هەمان سەرچاوە، ل ١٦.

٦- د.ديزيره سقال، علم البيان بين النظريات والاصول، دار الفكر العربي، ط١،بيروت-لبنان، ١٩٩٧م، ص٣٢.

٧- د-ناصر حلاوی وأخرون، البلاغة والتطبيق للصف الخامس الادبي، ط١٦، جمهورية العراق وزارة التربية، ٢٠٠٧م، ص٥.

٨- علاء الدين سجادی، مێژووی ئەدەبی کوردی، چ دووەم، چاپخانەی معارف، بەغداد، ١٩٧١ز، ل٥٨.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

٩- د. عەبدوڵڵا خدر مەولوود، لێکۆڵینەوەیەك لەشیعری حەمدی، چ یەکەم، چاپخانەی ڕۆشنبیری، هەولێر، ٢٠٠٤ز، ل١٤٧.

١٠- حەمە نوری عومەر کاکی، شێواز لەشیعری کلاسیکی کوردیدا، مەڵبەندی کوردۆلۆجی، چ یەکەم، سلێمانی، ٢٠٠٨ز، ل٩٨.

١١- د.ئیدریس عەبدوڵڵا، شێواز، چاپخانەی منارە، هەولێر، ٢٠١٢ز، ل٦١.

١٢- عەزیز گەردی ، سەرچاوەی پێشوو، ل١٧.

١٣- علي جارم-مصطفى أمين، البلاغة الواضحة، ط الأخير، دمشق، ٢٠٠٧م، ص٣٦.

١٤- د.دیزییره سقال، علم البيان بين النظريات والاصول، دار الفكر العربي، ط١، بيروت-لبنان، ١٩٩٧م، ص١٤٥.

١٥- قورئانی پیرۆز:سورەتی ابراهیم ئایەتی (٤).

١٦-قورئانی پیرۆز:سوڕەتی الرحمن (١-٤).

١٧-سعدالدين مسعود بن عمر التفتازانی، المطول شرح تلخيص المفتاح، ط ١،دار أحياء التراث العربی، بيروت-لبنان، ٢٠٠٤م، ص٥٦.

١٨ د-ناصر حلاوی وأخرون، نفس المصدر، ص٥.

١٩- علي جارم-مصطفى أمين، نفس المصدر، ص٢٦.

٢٠- عەزیز گەردی، سەرچاوەی پێشوو، ل١٨.

٢١- علي جارم-مصطفى أمين، نفس المصدر، ص٣٤٦.

٢٢-د-ئیدریس عەبدوڵڵا، جوانکاری لەئەدبی کوردیدا، سەردەم، سلیمانی، ٢٠٠٣ز، ل٩.

٢٣- قورئانی پیرۆز: سوڕەتی بقره ئایەتی (١١٧)

٢٤- د. عەبدوڵڵا خدر مەولوود، هەمان سەرچاوە، ل١٥٢.

٢٥- د-ناصر حلاوی وأخرون، نفس المصدر، ص٥.

٢٦- د-ناصر حلاوی وأخرون، نفس المصدر، ص٤.

٢٧- علي جارم-مصطفى أمين، نفس المصدر، ص١٨٤.

بەشی دووەم:

٢٨- د-عەبدوڵڵا خدر مولوود، لێکۆڵینەوەیەك لە شیعری حەمدی، چ:١، هەولێر، ٢٠٠٤، ل١٤٨.

٢٩- علاءالدین سجادی، خۆشخوانی، چ یەکەم، چاپخانەی مەعارف، بەغدا، ١٩٧٨ز، ل٤٤.

٣٠- د-دڵشاد عەلی، دیلان وتاقیکردنەوەی شیعری، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، چ:١، سلیمانی، ٢٠٠٧، ل١٧٠.

٣١- د-ئیدریس عەبدوڵڵا، شێواز، چ:١، هەولێر ، ٢٠١٢ز، ل٦٢.

٣٢- هەژار فەقێ سلێمان حسێن، ڕوونبێژی لە شیعری مەحوی دا، چ:١، سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٤، ل٤٩.

٣٣-موحسین ئەحمەد مصطفى گەردی، بەهاری ڕەوانبێژی(واتاناسی-ڕوونبێژی-جوانکاری)، چ:١، نارین، هەولێر، ٢٠١٣، ل١٢٠ .

٣٤- عەزیز گەردی، هەمان سەرچاوە، ل٢٣.

٣٥- عەزیز گەردی، هەمان سەرچاوە، ل٢٤.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

٣٦-موحسین ئەحمەد مصطفی گەردی، بەهاری ڕەوانبێژی(واتاناسی-ڕوونبێژی-جوانکاری)،چ:١، نارین، هەولێر، ٢٠١٣، ل١٢٣.

٣٧- سەردار ئەحمەد گەردی، ئەوزاری لێکچواندن لەشیعری کوردیدا، گ، ڕۆشنبیری نوێ، ژ(١٤٤)، ساڵی ٢٠٠٠ز، ل٧٣-٨٠

٣٨- عەزیز گەردی، ڕەوابێژی لە ئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، (دار الجاحظ)، بەغدا، ل٢٥.

٣٩- د-ئیدریس عەبدوڵلا، لایەنە رەوانبێژییەکان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، چ:١، هەولێر ، ٢٠١١ز، ل١٤٢

٤٠- سەردار ئەحمەد گەردی، هەمان سەرچاوە، ل٧٣-٨٠.

٤١- د-احمد مطلوب، البلاغة العربية، دار الكتب للطباعة والنشر، بغداد، ١٩٨٠، ص١٧٥.

٤٢- سەردار ئەحمەد گەردی، هەمان سەرچاوە، ل٧٣-٨٠ .

٤٣- سەردار ئەحمەد گەردی، هەمان سەرچاوە، ل٧٣-٨٠ .

٤٤- سەردار ئەحمەد گەردی، هەمان سەرچاوە، ل٧٣-٨٠ .

٤٥- سەردار ئەحمەد گەردی، ئەوزاری لێکچواندن لەشیعری کوردیدا، گ، ڕۆشنبیری نوێ، ژ(١٤٥)، ساڵی ٢٠٠٠ز، ل٥٤-٦١.

٤٦- سەردار ئەحمەد گەردی، هەمان سەرچاوە، ل٥٤-٦١.

<u>بەشی سێ یەم:</u>

٤٧-موحسین ئەحمەد مصطفی گەردی، بەهاری ڕەوانبێژی(واتاناسی-ڕوونبێژی-جوانکاری)، چ:١، نارین، هەولێر، ٢٠١٣ ، ل١٣٢.

٤٨- د-ئیدریس عەبدوڵلا، شێواز، چ:١، هەولێر ، ٢٠١٢ز، ل٦٦.

٤٩- عەزیز گەردی، ڕەوابێژی لە ئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، (دار الجاحظ) ، بەغدا، ل٣٩.

٥٠- هەژار فەقێ سلێمان حسێن، ڕوونبێژی لە شیعری مەحوی دا، چ:١، سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٤، ل٥٤.

٥١- د-ئیدریس عەبدوڵلا، لایەنە رەوانبێژییەکان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، چ:١، هەولێر ، ٢٠١١ز،ل١٢٨ .

٥٢- هەژار فەقێ سلێمان حسێن، ڕوونبێژی لە شیعری مەحوی دا، چ:١، سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٤ ،ل٦٠.

٥٣- عەزیز گەردی، ڕەوابێژی لەئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، (دار الجاحظ)، بەغدا، ل٤٠

٥٤- عەزیز گەردی، ڕەوابێژی لە ئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، (دار الجاحظ)، بەغدا، ل٤٠.

٥٥- د-ئیدریس عەبدوڵلا، شێواز، چ:١، هەولێر ، ٢٠١٢ز، ٦٩.

٥٦- موحسین ئەحمەد مصطفی گەردی، بەهاری ڕەوانبێژی(واتاناسی-ڕوونبێژی-وانکاری)،چ:١، نارین، هەولێر، ٢٠١٣، ل١٣٢.

٥٧- هەژار فەقێ سلێمان حسێن، ڕوونبێژی لە شیعری مەحوی دا، چ:١، سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٤، ل٥٧.

٥٨-شنۆ ئەحمەد غفور، شیکردنەوەیەکی دەروونی بۆ هەردوو چەمکی"نەفس"و "نامۆیی" لە لای صابری، گ، گزنگ،ژ (٩٢)، کەرووک، ٢٠١١ز، ل٦٧-٨٠.

٥٩- هەژار فەقێ سلێمان حسێن، ڕوونبێژی لە شیعری مەحوی دا، چ:١، سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٤، ل٥٦.

٦٠- عەزیز گەردی، ڕەوابێژی لە ئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، (دار الجاحظ)، بەغدا، ل٤٠.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

٦١- د-ئیدریس عەبدوڵڵا، لایەنە ڕەوانبێژییەکان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، چ:١، هەولێر ، ٢٠١١ز، ل١٣٠.

٦٢-شنۆ ئەحمەد غفور، هەمان سەرچاوە، ل٦٧-٨٠.

٦٣- عەزیز گەردی، ڕەوانبێژی لە ئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، (دار الجاحظ)، بەغدا، ل٥٠.

٦٤- هەژار فەقێ سلێمان حسێن، ڕوونبێژی لە شیعری مەحوی دا، چ:١، سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٤، ل٩٠.

٦٥- د-ئیدریس عەبدوڵڵا، لایەنە ڕەوانبێژییەکان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، چ:١، هەولێر ، ٢٠١١ز، ل١٣٦

٦٦- موحسین ئەحمەد مصطفی گەردی، بەهاری ڕەوانبێژی(واتاناسی-ڕوونبێژی-وانکاری)، چ:١، نارین، هەولێر، ٢٠١٣، ل١٥٣.

٦٧- عەزیز گەردی، ڕەوابێژی لە ئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، (دار الجاحظ)، بەغدا، ل٤٨.

٦٨- هەژار فەقێ سلێمان حسێن، ڕوونبێژی لە شیعری مەحوی دا، چ:١، سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٤، ل٩٥.

٦٩- موحسین ئەحمەد مصطفی گەردی، بەهاری ڕەوانبێژی(واتاناسی-ڕوونبێژی-وانکاری)، چ:١، نارین، هەولێر، ٢٠١٣، ل١٤٧.

٧٠-موحسین ئەحمەد مصطفی گەردی، بەهاری ڕەوانبێژی(واتاناسی-ڕوونبێژی-جوانکاری)، چ:١،نارین، هەولێر، ٢٠١٣ ، ل١٤٣.

٧١- د-ئیدریس عەبدوڵڵا، لایەنە رەوانبێژییەکان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، چ:١، هەولێر ، ٢٠١١ز،ل١٣٩

٧٢- عەزیز گەردی، ڕەوابێژی لەئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، (دار الجاحظ)، بەغدا، ل٤٥.

٧٣- هەژار فەقێ سلێمان حسێن، ڕوونبێژی لەشیعری مەحوی دا، چ:١،سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٤، ل٩٣.

٧٤-د-ئیدریس عەبدوڵڵا، شێواز، چ:١، هەولێر ، ٢٠١٢ز،ل٧٤.

٧٥-موحسین ئەحمەد مصطفی گەردی، بەهاری ڕەوانبێژی(واتاناسی-ڕوونبێژی-جوانکاری)، چ:١، نارین، هەولێر، ٢٠١٣، ل١٤٨.

﴿سەرچاوەکان﴾

★قورئانی پیرۆز.

١) سەرچاوەکوردییەکان:

أ/پەرتووك:

١- د-ئیدریس عەبدوڵڵا، جوانکاری لە ئەدبی کوردیدا، سەردەم، سلیمانی، ٢٠٠٣ز .

٢- د-ئیدریس عەبدوڵڵا، لایەنە رەوانبێژییەکان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، چ:١، هەولێر ، ٢٠١١ز .

٣- د.ئیدریس عەبدوڵڵا، شێواز، چاپخانەی منارە، هەولێر، ٢٠١٢ز.

٤- حەمە نوری عومەر کاکی، شێواز لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، مەڵبەندی کوردۆلۆجی، چ یەکەم، سلێمانی، ٢٠٠٨ز.

٥- د-دڵشاد عەلی، دیلان وتاقیکردنەوەی شیعری، دەزگای چاپ وپەخشی سەردەم، چ:١ ، سلیمانی، ٢٠٠٧ .

٦-ژان پۆل سارتر، ئەدەب چییە؟، و، مستەفا غەفوور، چاپخانەی خانی، دهوك، ٢٠٠٩ز .

٧- عەزیز گەردی، ڕەوانبێژی لە ئەدەبی کوردی دا، بەرگی یەکەم، چ دار الجاحظ، ١٩٧٢ز.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

٨- علاء الدین سجادی، مێژووی ئەدەبی کوردی، چ دووەم، چاپخانەی معارف، بەغداد، ١٩٧١ز.

٩- د. عەبدوڵڵا خدر مەولوود، لێکۆڵینەوەیەك لە شیعری حەمدی، چ یەکەم، چاپخانەی ڕۆشنبیری، هەولێر، ٢٠٠٤ز.

١٠- علاءالدین سجادی، خۆشخوانی، چ یەکەم، چاپخانەی مەعارف، بەغدا، ١٩٧٨ز.

١١- موحسین ئەحمەد مصطفی گەردی، بەهاری ڕەوانبێژی(واتاناسی-ڕوونبێژی-جوانکاری)، چ:١، نارین، هەولێر، ٢٠١٣ .

١٢- هەژار فەقێ سلێمان حسێن، ڕوونبێژی لە شیعری مەحوی دا، چ:١، سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٤ .

ب//دیوانی شاعیران:

١-پیرە مێرد، ئومید ئاشنا، چاپخانەی ئاراس، هەولێر، ب١، ٢٠٠١ز .

٢-حاجی قادری کۆیی ، لێکۆڵینەوەی سەردار حەمید میران و کەریم مستەفا شارەزا، شارە کتێبی میدیا، سنە، ٢٠٠٧ز .

٣-حەمدی، چ١، جەمال محەممەد محەممەد ئەمین، چاپخانەی ئۆفسێتی سەرکەوتن، سلێمانی،١٩٨٤ز .

٤-صابری ، چ٢، شێخ عەبدولڕەحمان شێخ نەجمەدین صابری، چاپخانەی ئاسیا، کەرکووك، ٢٠٠٨ ز .

٥-کامەران موکری، چ١، عەبدوڵڵا عەزیز خالد، چاپخانەی(الثقافة و الشباب)، بەغدا، ١٩٨٨ز .

٦-کوردی، چ١، محمد مستەفا"حەمەبۆر"، چاپخانەی ئاراس، هەولێر،ب١، ٢٠١٠ز .

٧-مەحوی، مەلا عبدالکریمی مدرس ومحمدی مەلا کریم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ١٩٧٧ز .

٨-مەولەوی، چ١، مەلا عەبدولکەریمی مودەڕریس، ئا، حەسەن گۆران و موحەمەد حیجازی، چاپخانەی کتابخانە ملی ایران، ٢٠٠٤ز .

٩-نالی، مەلا عبدالکریمی مدرس وفاتح عبدالکریم ومحمدی مەلا کریم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد،بەغدا،١٩٧٦ز .

١٠-وەلی دێوانە،لەسەر ئەرك وچاودێری وکۆکردنەوەی مەحموود خاکی،سلێمانی،١٩٧٠ز .

ج// ڕۆژنامەوگۆڤارەکان:

١- سەردار ئەحمەد گەردی، ئەوزاری لێکچواندن لە شیعری کوردیدا، گ،ڕۆشنبیری نوێ، ژ(١٤٤)، ساڵی ٢٠٠٠ز.

٢- سەردار ئەحمەد گەردی، ئەوزاری لێکچواندن لە شیعری کوردیدا، گ، ڕۆشنبیری نوێ، ژ(١٤٥)،ساڵی ٢٠٠٠ز، .

٣-شنۆ ئەحمە دغفور، شیکردنەوەیەکی دەروونی بۆ هەردوو چەمکی"نەفس"و"نامۆیی"لەلای صابری، گ، گزنگ، ژ(٩٢) ، کەرووك، ٢٠١١ز.

٢) سەرچاوەعەرەبییەکان:

أ/ پەرتووك:

١-أبي عثمان عمروبن محبوب الملقب بالجاحظ، رسائل الجاحظ (الرسائل الأدبية)، تقديم وتبويب:د.علي بوملحم، ط الاخيرة، دار ومكتبة الهلال، بيروت- لبنان، ٢٠٠٤م .

٢- د-احمد مطلوب، البلاغة العربية، دار الكتب للطباعة والنشر، بغداد، ١٩٨٠م .

٣- د.ديزيره سقال، علم البيان بين النظريات والاصول، دار الفكر العربي، ط١، بيروت- لبنان، ١٩٩٧م .

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

٤- سعدالدين مسعود بن عمر التفتازانى، المطول شرح تلخيص المفتاح، ط ١، دار أحياء التراث العربى، بيروت- لبنان، ٢٠٠٤م .

٥- علي جارم-مصطفى أمين، البلاغة الواضحة، ط الأخير، دمشق، ٢٠٠٧م.

٦- د-ناصر حلاوى وأخرون، البلاغة والتطبيق للصف الخامس الادبي ، ط١٦، جمهورية العراق وزارة التربية، ٢٠٠٧م .

****

﴿ملخص البحث ﴾

التشبيه هو من ابرز الفنون البلاغية بصورة عامة ومن أبرز الفنون البيانية خاصةً ،وقد أخذت حيزاً واسعاً في كتابة الشعر،لهذا نستطيع أن نقول أن الشعر لايستغني عن التشبيه لكونهِ من ابرز سمات الفن التصويري في الشعر .

صابرى من ابرز شعراء الشعر الكوردى في عصره وهو من شعراء المجيدين في فن التشبيه ،وتظهر بصمة الشاعر جلية من خلال نتاجاتهِ الشعرية، ففي بحثي الموسوم(التشبيه في قصائد صابري)،تطرقتُ الى ثلاثة أقسام، في القسم الاول نُعرف علم البلاغة واقسامه والتشبيه.أما في القسم الثاني على ضوء الامثلة الشعرية للشاعر ،نتطرق الى أقسام التشبيه بأعتبار أركانه الرئيسية والثانوية وانواع أدوات التشبيه في أشعار صابرى، لكن القسم الثالث ينقسم على محورين، ألآول يشير الى انواع التشبيه من حيث الحسي والعقلي ، وفي المحور الثاني نحدد أنواع التشبيه عند الشاعر بحسب ظهوره.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

[Research Summary]

Abstract

Simile is one of the most prominent rhetorical arts in general and the most prominent graphic arts especially, and has taken a lot of space in the writing of poetry, so we can say that poetry does not dispense with the simile for being the most prominent features of graphics in poetry. Sabri is one of the most prominent poets of Kurdish poetry in his time, a poet of the glorious in the art of simile, and the poet's fingerprint is clearly shown through his poetry, in my research tagged (simile in the poems of Sabri), divided on three sections, in the first section we define the science of rhetoric and its sections and simile. While in the second section, in the light of poetic examples of the poet, we refer to the sections of simile considering the major and minor pillars and also types of simile in Saberi poetry, but the third section is divided into two parts, the first refers to the types of simile in terms of sensory and mental, in the second part we determine the types of simile to the poet according to his appearance.